

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra filosofie
Studijní program: Učitelství pro základní školy
Studijní obor (kombinace) Učitelství anglického jazyka a občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy

**STEREOTYPY O MUŽÍCH A ŽENÁCH V
PARTNERSVÍ**

**STEREOTYPES ABOUT MEN AND WOMEN
IN PARTNERSHIP**

Diplomová práce: 09–FP–KFL– 166 (*zadávací pořadové číslo DP na katedře KAT v roce RR*)

Autor:
Daniela MINDŽÁKOVÁ

Podpis:

Adresa:
Leština u Světlé 86
582 86, Leština u Světlé

Vedoucí práce: PhDr. Zuzana Kubišová
Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
84	6	6	1	34	0

V Liberci dne:

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Datum:

Podpis:

Tímto děkuji PhDr. Zuzaně Kubišové za vedení diplomové práce bez jejíž pomoci by tato práce nevznikla. Chtěla bych též poděkovat svým kamarádům za trpělivé nafocování všech potřebných materiálů během mé nepřítomnosti v České republice. Můj velký dík patří Janu Klusáčkovi za všechny jeho postřehy, podnětné rady, pomoc se sháněním literatury, psychickou podporu a jazykovou korekturu.

Anotace

Diplomové práce se zabývá genderovým diskurzem a genderovými vztahy partnerů. Objasňuje základní pojmy související s tématem, poskytuje náhled na proměny genderového diskurzu a genderových vztahů a popisuje současnou situaci v západních zemích a v České republice. Zvláštní důraz se klade na otázku stereotypnosti genderových vztahů a diskurzu. Praktická část práce zkoumá, do jaké míry tři nejčtenější časopisy pro ženy v ČR reprodukují stereotypní genderový diskurz a vyvozuje z toho závěry ve vztahu k představám o ideálním partnerství ženy a muže.

Abstract

The diploma thesis deals with a gender discourse and gender relations between a man and woman. It gives an explanation about basic concepts related to the topic, provides an insight into the changes in gender discourse and relations changes and describes the present situation in western countries and the Czech Republic. Special attention is paid to the question of gender discourse and relations. Practical part of this diploma examines to which extent is the stereotypical gender discourse being reproduced in three best selling magazines for women in the Czech Republic and then, from the results, draws conclusions related to the images of ideal partnership of a woman and man.

Аннотация

Тема дипломной работы посвящена половому дискурсу и отношениям между полами. В работе представлены объяснения основных понятий, затронуты вопросы изменения полового дискурса и изменения отношений, а также описывается настоящая ситуация в западных странах и в Чешской Республике. Практическая часть дипломной работы рассматривает, в какой степени гендерный стереотип представлен в трех самых продаваемых журналах для женщин в Чешской Республике, а затем на основе результатов был создан образ идеальных отношений между мужчиной и женщиной.

Obsah

Úvod.....	7
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1 Pohlaví a gender	10
2 Vývoj genderových vztahů a diskurzu	12
2.1 První náznaky změny	12
2.2 První vlna změny	12
2.3 Druhá vlna změny.....	14
2.4 Třetí vlna změny	18
2.5 Proměny genderových vztahů v českých zemích	19
2.6 Genderové vztahy v Československu po první světové válce	21
2.7 Genderové vztahy v českých zemích po druhé světové válce.....	21
3 Genderové vztahy a genderový diskurz dnes	23
3.1 V kontextu západní společnosti	23
3.1.1 O lásce.....	23
3.1.2 O svádění.....	26
3.1.3 O postmoderní domácnosti	27
3.1.4 O sexu.....	28
3.2 V českém kontextu	29
3.2.1 Muž – hlava české rodiny.....	30
3.2.2 Žena – pečovatelka.....	32
3.2.3 Žena a muž v partnerství	33
3.2.4 Rodinný cyklus	36
3.2.5 Domácí práce.....	40
4 Genderová socializace	43
4.1 Teorie získávání genderu	43
4.2 Činitelé genderové socializace	45
4.3 Socializace v patriarchálně strukturované kultuře.....	47
II EMPIRICKÁ ČÁST	49
5. Design výzkumu	49
5.1. Identifikace výzkumného cíle:.....	49
5.2. Základní výzkumná otázka:	49
5.3. Vedlejší výzkumné otázky, hypotézy a operacionalizace:	49
5.3.1. Stereotypní chápání typicky ženských a mužských vlastností	52
5.3.2. Stereotypní rozdělení domácích prací.....	53
5.3.3. Sociální sféry, v nichž se jedinci vyskytují	56
5.3.4. Stereotypní rozdělení na živitele a na spoluživitele.....	58

5.3.5. Stereotypní pojetí štěstí ženy	60
5.4. Identifikační proměnné:	62
5.5. Volba metody výzkumu.....	62
5.7. Definice populace:	63
5.8. Definice a konstrukce vzorku:.....	63
5.9. Analytická jednotka:.....	64
6 Výsledky analýzy	65
6.1. Popis vzorku	65
6.2.1 Typické mužské vlastnosti	65
6.2.2 Typické ženské vlastnosti	67
6. 3. Stereotypní rozdělení domácích prací	70
6.4. Stereotypní rozdělení sociálních sfér.....	72
6.5. Stereotypní rozdělení příjmů.....	73
6.6. Stereotypní pojetí štěstí ženy	75
Závěr	77
Použitá literatura	82

Úvod

Každý z nás si pravděpodobně někdy přečetl nějaký článek v ženském časopise, ať cíleně nebo náhodou. A možná, že právě ten přečtený článek nějak poznamenal naše chování nebo smýšlení. Tato diplomová práce osvětluje rozdíly mezi pojmy gender a pohlaví, seznamuje čtenáře s vývojem a změnami v genderových vztazích a genderovém diskurzu v posledních staletích, dále se zabývá současným stavem genderových vztahů a skrze kvantitativní obsahovou analýzu částečně dokazuje reprodukci genderově stereotypního diskurzu ve třech nejčtenějších periodikách pro ženy.

Cílem naší práce je prozkoumat *proměny stereotypnosti genderového diskurzu a genderových vztahů v devatenáctém a především dvacátém století, jejich současnou podobu, mechanismy jejich reprodukce a také, do jaké míry i nadále dochází k reprodukci stereotypního genderového diskurzu v ČR*. Pro naplnění tohoto cíle bude nejprve v teoretické části práce shrnuta literatura, která se zabývá historickým vývojem i současnou podobou genderových vztahů a genderového diskurzu ve vyspělém světě. Načež bude v praktické části práce s pomocí metody kvantitativní obsahové analýzy prozkoumáno, do jaké míry dochází k reprodukci stereotypního genderového diskurzu ve třech nejčtenějších časopisech pro ženy v ČR. Výsledky obsahové analýzy budou interpretovány ve světle teoretické literatury.

Genderové vztahy si pro naši práci definujeme jako vztahy mezi příslušníky rozdílných pohlaví, které zahrnují vzájemné postavení mužů a žen, rozdělení rolí, chování a sféry, v nichž se převážně vyskytují a další.

Za stereotypní genderové vztahy budou považovány takové vztahy, v nichž je dominantní muž a má vyšší hodnotu než žena, žena je na muži alespoň určitým způsobem závislá, ať finálně, nebo citově, žena je spojována se soukromou sférou, zatímco muž se sférou společenskou, a jejich role jsou rozděleny tak, že žena je na prvním místě ženou v domácnosti a matkou (ačkoli to nemusí znamenat, že žena nechodí do placeného zaměstnání), zatímco muž je na prvním místě živitelem rodiny (ačkoli to nemusí znamenat, že muž je výhradním živitelem). [Srovnej např. Curran 2003; Lipovetsky 2007]

Genderový diskurz definujeme jako představy o tom, jak mají genderové vztahy vypadat. Spolu s Curran [2003, s. 73] zahrnujeme do generového diskurzu „široké spektrum postojů, ... a společenských očekávání, které v průběhu života získáváme prostřednictvím interakce s druhými lidmi a na základě zkušeností získaných v jiném prostředí.“

První kapitola si klade za cíl vymezit dva základní pojmy – *gender* a *pohlaví*, s nimiž se bude pracovat ve zbytku textu diplomové práce.

Druhá kapitola se snaží odpovědět na otázku *Jak se proměnovaly genderové vztahy a genderový diskurz ve vyspělém světě od novověku po druhou polovinu dvacátého století?* Kapitola se zabývá jak proměnou situace ve Spojených státech, tak i v českých zemích.

Ve třetí kapitole jsme si kladli otázku *Jak vypadají genderové vztahy a genderový diskurz v současnosti?* Na otázku odpovídáme jednak v kontextu západní společnosti, ale zaměřujeme se i na český kontext poznamenaný čtyřicetiletou komunistickou nadvládou.

Čtvrtá kapitola reaguje na zjištění ve třetí kapitole a pokouší se odpovědět na otázku *Proč mají genderový diskurz i genderové vztahy v mnoha vyspělých zemích i nadále poměrně stereotypní charakter?* V této kapitole se také zabýváme mechanismy, skrze které genderový diskurz působí na genderové vztahy a naopak.

V páté kapitole je popsán design zmíněného empirického výzkumu zaměřeného na reprodukci stereotypního generového diskurzu v ČR. Je tam formulována obecná hypotéza, vedlejší výzkumné otázky a hypotézy, které se v následující kapitole potvrzujeme nebo vyvracíme. Dále tam najdeme krátkou charakteristiku námi zvolené metody výzkumu - kvantitativní obsahové analýzy.

Obsahem šesté kapitoly jsou výsledky provedeného výzkumu. Získaná data tu jsou interpretována, propojena s teoretickou částí diplomové práce a zároveň je v ní uvedeno i několik konkrétních příkladů ze zkoumaných periodik.

Poslední kapitolou práce je závěr. V něm najdeme shrnutí práce, srovnání teoretických poznatků s poznatky z výzkumu.

Poznámka: Ženská jména nejsou v diplomové práci přechylována, protože se domníváme, že jména by se měla uvádět v jejich originálním tvaru. Také jsme se rozhodli, že se nebudeme držet zavedených pořádků a někde prohazujeme

ustálená spojení, kdy dáváme na první místo ženy místo běžně uváděných mužů.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Pohlaví a gender

Moje jméno, Daniela Mindžáková, obsahuje v sobě informaci o mém pohlaví a s ním spojená očekávání společnosti o tom, jaké mám povahové vlastnosti. Díky koncovce –ová v mém příjmení bude ode mě naše euroamerická společnost bude očekávat určitou pasivitu, emotivnost, závislost, starost o vlastní vzhled, pečovatelskou a romantickou povahu. Také ode mě nikdo asi nebude očekávat přílišnou technickou zdatnost. V kontrastu k tomu může stát například jméno mého bratra Martina, Mindžák, od kterého se bude očekávat snaha o sebeprosazení, ambicióznost, soupeřivost, zaujetí pro vlastními aktivy, jakými například může být sport, studium nebo práce. Samozřejmě nesmím zapomenout na to, že pokud by si měl někdo, kdo nás nezná, vybrat, kdo mu pomůže sestavit například nábytek nebo něco opravit, tak by si velice pravděpodobně vybral mého bratra, právě proto, že ve společnosti převládá stereotyp o technické zdatnosti mužů. [Curran, 2003]

Právě tato očekávání společnosti od jedince na základě jeho pohlaví se nazývají **gender**. Velký sociologický slovník o genderu říká, že je to „*termín používaný pro skupiny vlastností a chování formované kulturou a spojené s obrazem muže a ženy. Koncepce genderu zdůrazňuje kategorie kontrastujících charakteristik s označením „femininní“ či „maskulinní“, které odrážejí očekávání spjatá s rolemi muže a ženy. Rozlišení, vzdálenost mezi „mužským“ a „ženským“ jsou z pohledu kategorie genderu determinovány kulturně a jsou vysoce variabilní. Na rozdíl od pohlaví, které je univerzální kategorií a nemění se podle času či místa působení, gender vyjadřuje, že velmi rozdílné názory na přiměřené chování žen a mužů mohou mít jak různé společnosti, tak tytéž společnosti v různých obdobích historie, nebo odlišné skupiny v rámci téže společnosti.*“ Jak vidíme, tato definice genderu v sobě obsahuje, jak definici genderových vztahů („*termín používaný pro ...chování formované kulturou a spojené s obrazem muže a ženy*“), tak i genderového diskurzu („*termín používaný pro skupiny vlastností ... formované kulturou a spojené s obrazem muže a ženy*“).

Naopak termín **pohlaví**, který slouží jako platforma pro vytváření genderových konstrukcí, Velký sociologický slovník definuje jako „jednu ze dvou základních biologicko-sociálních charakteristik každého lidského jedince. Biologicky se pohlaví jedince určuje podle přítomnosti pohlavních chromozómů, ale existují i další kritéria, např. anatomický charakter gonád, tvary zevních pohlavních orgánů, charakter postavy. Tzv. sociální pohlaví je to, které má dotyčný úředně zapsáno. Uvedená vymezení pohlaví se u většiny jedinců překrývají, tzn. shodně vedou ke stanovení, zda jde o muže, nebo o ženu.“

Shrneme-li předchozí řádky, dojdeme k tomu, že pohlaví je termín biologický, zatímco gender je termínem socio-psychologicko-kulturním. Ačkoli se člověk obvykle narodí s ženskými nebo mužskými pohlavními orgány, gender získává až v rámci socializace¹.

Lidé mnohdy vidí svět a lidi v něm černobíle. Podle Deaux a Kite (1987)² to znamená, že předpokládají, že feminní žena by rozhodně neměla mít žádné rysy maskulinity a naopak. Curran (2003) ale říká, že svět není černobílý, spíše je to mix nejrůznějších odstínů. Proto muži může být feminita u mužů zastoupena v nejrůznějším množství a stejně tak ženy mohou mít široké spektrum maskulinity v sobě.

¹ O socializaci se zmíníme ve čtvrté kapitole.

² Uvedeno v [Curran, 2003, s.20]

2 Vývoj genderových vztahů a diskurzu

Uspořádání genderových vztahů mezi jedinci různého pohlaví a genderový diskurz o tom, jak by toto uspořádání mělo vypadat, bylo v průběhu několika posledních staletí několikrát zpochybněno. Některé z těchto změn přispěly k trvalému zpochybnění „správnosti“ některých starých struktur vztahů mezi ženami a muži. Žena už není majetkem muže, se kterým si on může dělat, co se mu zlíbí, a společnost to toleruje. Jak se ale v průběhu času ukáže, ač došlo k různým změnám, mnoho zůstalo při starém.

2.1 První náznaky změny

První velká změna v genderových vztazích se odehrávala v devatenáctém a na počátku dvacátého století. Za povšimnutí stojí ale i doba zhruba o tři století dříve, kdy usedla na anglický trůn žena, a to Alžběta I. Po staletích, kdy dominoval genderový diskurz, podle něž by vládnout měl muž (a jen on to umí správně) to byl určitě revoluční krok. Přičemž Anglie za její vlády prosperovala, což dokazovalo, že i ženy mají kvality na to, aby vládly zemi.

Ve strukturách vztahů mužů a žen ale bohužel k žádné významnější změně nedošlo, právě naopak. Zvítězili zastánci „přirozeného“ rozdělení rolí a zároveň došlo i k rozdělení aktivit, zájmů a sfér vlivu. Žena zůstala doma, zatímco muž začal odcházet do zaměstnání, čímž se „práce“ oddělila od „rodiny“. Dříve tyto dvě sféry tvořily jeden celek. Muž i žena pracovali společně, zatímco teď muž začal pracovat za mzdu mimo domov a žena zůstávala doma a starala se o domácnost. [Oakley, 2000, s. 16-17]

2.2 První vlna změny

Na počátku devatenáctého století ženy započaly svůj boj o práva mimo soukromou sféru. Následující citát pěkně ilustruje jak vypadaly genderové vztahy v devatenáctém století (a i dříve): „*Jeden příznivec feminismu v roce 1825 podotkl: „Domov...je pro ženu nekonečným vězením. Její manžel si jej maluje jako příbytek tichého štěstí, ovšem sám neváhá si mimo domov užívat jiného, ani ne tolik klidného, štěstí... Domov je pro něho domovem se vším, co potřebuje, a uprostřed toho všeho je ta nejubožejší ze všech věcí, jeho krmicí stroj, manželka.“*“ [Oakley, 2000, s. 18]

Industriální revoluce bezesporu přinesla obrovské množství změn, mezi nimi i změny v genderových vztazích. Avšak před tím, než se probudilo k životu feministické hnutí kladoucí si za cíl zrovnoprávněné žen a mužů, byly ženy orientovány dovnitř, na domov, který se jim ale postupně stával pastí. Svět mimo čtyři známé stěny se začal měnit závratnou rychlostí a žena se mu odcizovala, protože se celý život pohybovala uvnitř domu. Ženy neměly možnost se setkávat s novými podněty nebo technologiemi, zatímco muži, orientovaní navenek, směle využívali všech výdobytků průmyslové revoluce. [Osvaldová, 2004] Alespoň ti bohatí.

Žena se do společenské sféry, dříve vyhrazené pouze pro muže, dostávala díky nešťastným událostem nebo národním tragédiím. Pokud došlo například k rodinné tragédii, kdy muž – živitel zemřel, a nebo pokud zrovna vypukla válka a ženy najednou musely převzít role ve světě, ve kterém se neuměly orientovat a kam předtím neměly povolen vstup. Tyto neočekávané události ukázaly, že ženy jsou schopny zhostit se nových úkolů, což zpochybňovalo stereotypní genderový diskurz, podle něž jsou ženy předurčeny jen k tomu, aby byly manželkami a matkami. [Osvaldová, 2004]

Ženy, protože viděly, že mají větší potenciál než jen se starat o manžela a děti, začaly žádat, aby se mohly uplatnit ve společenské sféře. Jejich první profese souvisely s tím, co se od nich jako žen – pečovatelek o blaho ostatních členů rodiny – očekávalo, stávaly se ošetřovatelkami a vychovatelkami. [Osvaldová, 2004, s. 19-20] Je zajímavé si povšimnout, jak může pohlaví ovlivnit prestiž povolání. Učitelství bylo původně mužským povoláním, ti byli ale postupně nahrazeni ženami, a tím i učitelské povolání ztratilo na své původní prestiži. [Curran, 2003, s. 126-128] Ženám se postupně podařilo proniknout i do dalších profesí, jako například do účetnictví, administrativy nebo obchodu. [Osvaldová, 2004] Ačkoli dnes jsou ženy zastoupeny téměř ve všech profesích, stále nedominují ve vedoucích pozicích. Není to jen diskriminací na základě pohlaví [např. Curran, 2003], ale také rozdílnou socializací. Budoucí muži jsou vedeni k soutěživosti, zatímco dívky nikoli (viz 4. kapitola) [Lipovetsky, 2007]

Druhou, pravděpodobně mnohem známější, věcí kterou se feministické hnutí v té době snažilo prosadit, bylo *volební právo*. Hnutí šlo o rovné postavení s muži před zákonem, tedy, aby mohly volit, rozhodovat o svém majetku, dětech, vydělané mzdě, nebo sepsat závěti. Ve Spojených státech uspěly

v roce 1916, kdy byl přijat Devatenáctý dodatek k ústavě. V něm stojí, že volební právo občanů nemůže být ani v rámci Spojených států, ani jednotlivých členských států omezeno, nebo popřeno na základě pohlaví. [Osvaldová, 2004, s. 20-21]

Dalšími přínosy těchto nově uvědomělých žen byl jejich podíl na rozvoji školství, na zlepšení hygienických podmínek a zdravotní prevence³ a v USA měly také svůj podíl na zrušení otroctví. Ženy začaly hrát důležitou roli ve společenské sféře. [Curran, 2003, s. 39]

2.3 Druhá vlna změny

Získáním volebního práva a možnosti uplatnit se ve veřejné sféře boje o genderovou rovnost, tj. o rovnost v genderových vztazích, utichly. Předpokládalo se totiž, že se v genderových vztazích již dosáhlo v obecné rovině rovnosti mezi ženami a muži.

Po druhé světové válce se objevil staro-nový kult, a to kult feminity. [Curran, 2003, s. 43] Najednou genderový diskurz hlásal proměnu genderových vztahů na úroveň devatenáctého století. Byl tu nový ideál ženy - hospodyňky, manželky a matky v jednom. A téměř všechny ženy se najednou chtěly podobat tomuto ideálu. Proč ale ženy toužily po návratu do domácností, z nichž se před několika desítkami let chtěly vymanit a profesně se uplatnit? Jaké byly příčiny přeměny ženy, kterou před válkou naplňovala její kariéra na ženu toužící jen po manželovi a kupě dětí? Proč se vychýlily genderové vztahy do starých, staletími prověřených kolejí?

Svůj podíl na tom měly tragické události předchozích let. Světová ekonomická krize a druhá světová válka daly lidem pocit, že svět mimo rodinný krb je nepřátelské místo, které se navíc neustále mění. Vojáci, kteří se vraceli z války domů, toužili po lásce, rodině a stabilitě, stejně tak jako ženy. Ty viděly odcházet své manžely, partnery do války a měly oprávněný strach, že nikdy nebudou mít vlastní děti a ty ženy, které tehdy partnera neměly, s vdavkami

³ Za zmínku tu stojí reformní úsilí Florence Nightingale (1820 – 1910). Ta se přes nesouhlas svých rodičů rozhodla stát ošetřovatelkou. Bojovala za zlepšení hygienických podmínek, lékařské péče, vztahů mezi lékaři a také podporovala aktivitu pacientů. Tím, že se jí podařilo za Krymské války snížit úmrtnost ze 42% na 2% prokázala jasnou souvislost mezi zdravím a hygienou. Dále se zasazovala za lepší vzdělání zdravotního personálu, v čemž se jí také podařilo uspět. [McDowall, 2004]

spěchaly, protože si nemohly být jisté, kdy přijde další válka a ony zase budou samy, bezdětné. [Frieman, 2002]

Ženy se musely rozhodnout jestli zůstanou doma a budou se těšit z lásky, dětí a domova, anebo se zaměří na jiné cíle, například na kariéru. Navíc vojáci navrátilí se z války zabrali nejednu pracovní pozici, kterou do té doby obsazovaly ženy. Nenapádaná diskriminace (která je aktuální i dnes) tlačila ženy, aby se vdaly a staly se z nich šťastné matky a manželky v domácnosti. Není divu, že ženy preferovaly kariéru hospodyňky před kariérou mimo domov. [Frieman, 2002, s. 267-271] Tuto situaci shrnuje Betty Frieman ve své knize *Feminine Mystique* (Frieman, 2002, s. 271) slovy „Jestliže [žena] nemá naději, že kdy v oboru něco dokáže, proč by se mu měla dál věnovat? Mnohé ženy také zahořkly a zanevřely na svou profesi, když pracovní místo, na které měly potřebnou kvalifikaci, zkušenosti, zkrátka všechny předpoklady, dostal nějaký úplně cizí muž.“

Dále měla vliv na proměnu samostatných žen v téměř nesvéprávné jedince propaganda v médiích (časopisech, reklamách, odborných článcích⁴) a také etnografické názory některých badatelů, jako například Margaret Mead. Ženám se předkládalo, že za všechny problémy, které mají, může jejich vzdělání a to že se snaží být jako muži. Když se vrátí tam, „kde je jejich místo“, tedy do domácnosti, podrobí-li se mužské dominanci a budou sexuálně odevzdané, vyřeší to jejich nesnáze. Margaret Mead například vyprávěla o tom, jak v Tichomoří muži ženám závidí, protože ony mohou mít děti, zatímco oni ne. Bohužel ty samé podmínky nebylo možné vytvořit ve Spojených státech, takže se z jejich výzkumů stal jakýsi patvar propagující to, co bylo zrovna potřeba. [Frieman, 2002]

Stručně řečeno, hrdinkou doby se stala žena v domácnosti.

Jako ilustraci ideálu ženy, které časopisy vytvářely a podporovaly zde uvádíme ukázkou obsahu jednoho čísla *McCall's*⁵.

⁴ Převažujícím sociologickým směrem byl tehdy strukturální funkcionalismus, jehož základní myšlenkou je, že společnost tvoří jakýsi organismus a každý jedinec v něm má svou funkci a pokud by jí chtěl změnit, změní tím i společnost. Snahou tedy tohoto směru bylo, aby se toho příliš neměnilo. Podle této teorie je žena biologicky předurčena k tomu, aby byla v domácnost (může rodit děti a je slabší než muž), stejně tak jako je muž k práci mimo domov. [Frieman, 2002, s. 194 – 221; Curran, 2003, s. 23 - 24]

⁵ *McCall's* byl jedním z nejčtenějších časopisů pro ženy v šedesátých letech dvacátého století.

1. Hlavní článek na téma stále častějšího plešatění žen, které je způsobeno především přílišným kartáčováním a barvením vlasů.
2. Dlouhá báseň o dítěti nazvaná „Chlapec je chlapec“ a vytištěná písmem jako ze slabikáře.
3. Krátký příběh mladé dívky, který sice nechodí na vysokou, ale o to úspěšněji přebere chlapce jedné chytré univerzitní studentce.
4. Krátký příběh o chvilkové rozkoši, kterou zakusí malé miminko, když z kočárku vyhodí svou láhev.
5. ...
6. Krátký článek o devatenáctileté dívce, kterou pošlou do školy krásy, aby se naučila používat umělé časy a prohrávat v tenise. („...Už se nemůžu dočkat, až si tě odvede do nějakého jednopokojového bytu třeba ve Village, kde se bude po nocích učit, jak nejlíp prodávat pojištění. Jenže žádný holobrádek nic takového neudělá, když mu každý jeho backhand z voleje vrátíš.“)
-
11. Šest celostránkových barevných fotografií modelek předvádějící těhotenské šaty.
12. Čtyři bohatě ilustrované stránky o tom, jak „hubnout jako modelka“
-
14. Vzory pro vyšívání.
15. Návod jak si udělat „papírové leporelo – malý zázrak.“
16. Článek nazvaný „Encyklopedický návod, jak najít druhého manžela“.
17. „Skvělé grilování“, jak je má rád „americký mistr kuchař, který s kuchařskou čepicí na hlavě a s vidličkou v ruce stojí snad na terase, zadní verandě či patiu typického amerického rodinného domu a spokojeně přihlíží, jak se před ním na rožni opéká maso. V pozadí je vidět jeho manželka, bez které (jak to někdy chodí) by prázdninové grilování bezpochyby nikdy nebylo takové jako...“

[Frieman, 2002, s. 75-76]

Časopisy pilně pracovaly na ideálu ženy, která byla mladá, povrchní a téměř jako dítě. Mezi její další charakteristiky patřilo, že byla nenáročná a ryze ženská (feminní), naprosto šťastná a spokojená, že žije ve světě vymezeném ložnicí a kuchyní, sexem, dětmi a domácností vůbec. Samozřejmě se nezapomínalo ani na sex – vždyť *„jediný smysl jejího života, jediný cíl, který vždy sledovala, to byl lov na chlapa.“* [Frieman, 2002, s. 76]

Pro mnoho žen byl život v padesátých a šedesátých létech dvacátého století zasvěcen hledání manžela. Počet náctiletých dívek vstupujících do manželství se tehdy několikanásobně zvýšil, 60 procent dívek dokonce kvůli

svatbě anebo obavě, aby jim přílišné vzdělání nebylo překážkou v manželství nedokončilo školu. [Frieman, 2002, s. 50-59] To výusilo v markantní zvýšení porodnosti – před válkou připadlo v průměru 2,2 dítěte na ženu, zatímco na počátku padesátých letech to už bylo 3,2 dítěte na ženu a na konci toho desetiletí to bylo dokonce 3,72 dítěte⁶. Vycházelo se z předpokladu, že žena je feminní pouze tehdy pokud rodí děti. Dívky chodily na vysokou školu nebo do práce ne proto, aby se tam realizovaly, něco naučily, nebo dokázaly, ale víceméně proto, aby tam našly vysněného hochu, který jim za pár měsíců navlékne na prst vytoužený prstýnek. [Frieman, 2002, s. 50-59]

Nedošlo jen k tomu, že se ženy vzdávaly svých kariér a stávaly se z nich služky svých manželů a dětí, ale také ztratily identitu jako takovou a začaly žít jako „maminka malé Kate nebo jako Johnova manželka“. [Frieman, 2002]

Problémy hýbající tehdejším světem, jako například válka ve Vietnamu, boj za práva černochů, apod. nebyly, alespoň podle médií, pro ženy. Byli to muži, kdo dělali zásadní rozhodnutí, vládli světu a zajímali se o vnější dění, zatímco (jejich) ženy jim vytvářely zázemí, staraly se o jejich pohodlí a podporovaly je. [Frieman, 2002]

Tato doba by se dala shrnout slovy Frieman jako pohodlný koncentrační tábor pro příslušnice „něžného“ pohlaví. [Frieman, 2002] Genderové vztahy byly vychýleny ke starému zavedenému pořádku – žena se starala o domácnost, zatímco její muž pracoval a živil svou rodinou.

Pak ale přišla změna. Frieman se významně podílela na proměně genderového diskurzu v 70. letech 20. století, protože ve své knize *Feminine Mystique* popsala pocity mnoha amerických žen, které si předtím myslely, že se jedná jen o jejich problém, a netušily, že by i ostatní ženy mohly být stejně nespokojené jako ony samy. Byla to doba, kdy se „soukromé“ stává „veřejným“, objevil se přístup „osobní je politické“ umožňující nový pohled na ženy a např. jejich domácí práce. Ve vzduchu doby byl cítit liberální duch, menšiny bojovaly za svá práva, lidé se účastnili početných pochodů proti rasismu nebo protestovali proti válce ve Vietnamu či se stávali příznivci hnutí hippies. [Osvaldová, 2004, s. 35] Menšiny se podílely na změně genderového diskurzu a genderových vztahů.

⁶ Data převzata z www.gapminder.org.

V druhé vlně se bojovalo víceméně za cíle vytyčené Betty Frieman v závěru její revoluční knihy, *Feminine Mystique*. Ženská hnutí se zasazovala za dodržování práv získaných během první vlny, aby ženy pracovaly v těch oblastech, kde se budou moci realizovat, v práci, která pro ně bude výzvou, ne jen způsobem „jak zabít čas“. Dále, aby žena mohla nalézt svou identitu jakožto ona a ne manželka toho nebo onoho a byla schopná obstát v konkurenci jako lidská bytost, nikoli jako žena. Dalším důležitým bodem bylo vymýtit sexismus ze vzdělávání, dívky si měly uvědomit jeho důležitost a pedagogové je měli učit myslet (ne je připravovat na život manželky, ubíjet jejich intelektuální schopnosti apod. jak bylo běžnou praxí v 50. a 60. letech). [Frieman, 2002, s. 477-510] Dále ženy bojovaly za možnost antikoncepce, interrupce nebo proti násilí (a především znásilnění) v rodině. [viz např. Lipovetsky 2007, Curran 2003, Osvaldová 2004]

2.4 Třetí vlna změny

Boj za genderovou rovnost ve vztazích žen a mužů se postupně přesunul z ulic do akademického prostředí a začaly tak vznikat tak katedry women a men's studies. [Osvaldová, 2004, s. 36] Začaly se vést diskuze na téma „pohlaví“ a „gender“, na nutnost rozlišovat mezi těmito dvěma pojmy, o kterých jsme se již zmínili v předchozí kapitole. [Oakley, 2000] Prosazoval se také názor, že to, že jsou muži jiní, nemusí být na překážku, ale důraz je kladen na kompetence spolupráce, případně na shodnosti. [např. Osvaldová, 2004, s. 36]

Během dalších let se hnutí prosazující rovnost v genderových vztazích rozrůznila a vznikla tak spousta dílčích směrů. Některé se zabývají podobnostmi mezi ženami a muži (nikoli rozdíly), jiné zase zdůrazňují nutnost vymanit se z nadvlády mužů a změnit struktury v naší patriarchálně orientované kultuře, s tím souvisí směr, který se zabývá jazykem a tím, jak jazyk reflektuje struktury společnosti, další se například snaží pomáhat ženám v rozvojových zemích získat vzdělání a práci, vše v limitech dané kultury, apod. [Curran, 2003, s. 48-49] Všechny tyto směry ale spojuje to, že se snaží „nově naplnit pojem žena“. [Osvaldová, 2004, s. 36]

2.5 Proměny genderových vztahů v českých zemích

V této podkapitole zaměříme naši pozornost na proměny genderových vztahů a genderového diskurzu v českých zemích.

Genderové vztahy v českých zemích bývalého Rakouska-Uherska byly velice podobné těm americkým – žena byla podřízena muži, muž měl nad ní téměř neomezenou moc a její místo ve společnosti bylo v domácnosti, zatímco muž chodil do práce a živil celou svou rodinu. Ke konci devatenáctého století se začíná formovat hnutí bojující za *zlepšení uplatnění a postavení žen ve společnosti*. Toto české emancipační hnutí se lišilo od amerického svým zaměřením – bylo vlastenecké⁷ a rozhodně ne radikální. [Osvaldová, 2004]

První změny v genderových vztazích můžeme například ilustrovat ztrátou dominantní pozice mužů na literárním poli, markantně se zvýšil počet knih napsaných ženami. Božena Němcová byla první ženou, která se snažila uživit pouze psaním. Dále nabývalo vzdělávání žen na významu, protože umožňovalo ženám vstupovat na místa dříve určená pouze mužům. Karel Slavoj Amerling částečně realizoval myšlenku víceúčelového vzdělávacího komplexu Budeč, kde se mohly vzdělávat i dívky, nikoli však koedukovaně, ale odděleně v soukromém ústavu. V šedesátých letech byla v Praze otevřena Městská škola pro žákyně s ukončenou šestiletou docházkou na základní školu. Výuka měla akademický, všeobecně směřovaný charakter s částečným podílem prakticky orientovaných předmětů. Kapacita školy nestačila množství zájemkyň o studium. [Osvaldová, 2004]

O pár let později byla otevřena Ženským výrobním spolkem první dívčí průmyslová škola pro dívky i z nižších vrstev. Tento spolek stál za myšlenkou výrobních spolků pro ovdovělé nebo nikdy neprovdané ženy, aby se dokázaly uživit. [Osvaldová, 2004]

Za několik desítek let, přesněji v roce 1890, vzniklo první dívčí gymnázium Minerva. Dívky tu musely zvládnout učivo za pět let, zatímco chlapci na to měli let osm. Do počátku dvacátého století vzniklo několik dalších akademicky zaměřených škol pro dívky. Zároveň se začaly prosazovat snahy o koedukované státní vzdělávání. [Osvaldová, 2004]

⁷ Protože zájem národní měl být pro ženu vždy před zájmem vlastním.

Univeritní vzdělávání zažilo revoluci ke konci devatenáctého století. Na půdě Karlovy univerzity začaly studovat dívky. Jejich zájmu se těšila filosofie, filologie a medicína. [Osvaldová, 2004]

Na proměnách genderových vztahů se mimo jiné také podílely prusko-rakouské války během nichž byla ztracena spousta mužských životů. Ženy tak musely zastat spoustu „mužské práce“. [Osvaldová, 2004]

Vzrůstající začlenění žen do společnosti ilustruje Národopisná výstava československá. Je důležité si uvědomit, že výstavy měly v té době obrovský zprostředkovatelský význam. Vedle divadla a tisku byly více méně jediným médiem zprostředkovávající informace na politické, kulturní i ekonomické rovině. [Štěpánová, 2006, s. 102] Ženy měly na výstavě své oddělení věnující se jím samým. Co ale na tom bylo revolučního? Žena prezentovala sama sebe, nikoli muž ženu. Představena byla jak klasická témata spojovaná se ženami, jakými byly ruční práce – tentokrát ale ne jako „národní“ tvořivost, ale jako „ženská“, tak i část věnovaná duševní práci, tedy výtvoři žen intelektuálek a umělkyní.

Nechyběla také dokumentace ženských spolků a téma charity (pojaté ale netradičně; bída prezentována jako vážný sociální problém, nikoli jako možnost ženy seberealizovat se pomocí mimo domov). [Štěpánová, 2006, s. 101-111]

„Obraz české ženy na Národopisné výstavě byl ... nepochybně zkonstruován tak dobře, jak jen to bylo v dané situaci možné. Snažil se pokrýt širokou škálu ženských rolí a zájmů a zachytit i jistou historickou perspektivu.“ [Štěpánová, 2006, s. 114]

Cesta k získání volebního práva byla i pro české ženy trnitá, ale nakonec se jim ho podařilo získat v roce 1920. Předtím ale, v roce 1918, byla první žena zvolena do senátu a také jmenována členkou Československé akademie věd. [Nedvědová, 2004; Osvaldová, 2004, s. 31]

Získáním volebního práva, možnosti se vzdělávat ve státem zřizovaných školách a poté se profesně uplatnit ve veřejné sféře znamenalo významný posun v genderových vztazích směrem k větší rovnosti mezi pohlavími.

2.6 Genderové vztahy v Československu po první světové válce

Po první světové válce je propagován v periodických nový životní styl: „vzduch, prostor, pohyb, moderní design i architekturu, zdravé jídlo, zdravé prostředí doma a také zdravou mysl. Žena je v jejich pojetí rovnoprávná bytost, která má právo na vlastní názory a na vlastní duševní život.“ [Osvaldová, 2004, s. 39] O takové ženě se zmiňuje i Betty Frieman.

V českém hraném filmu meziválečné a protektorátní éry se vyzdvihovala rodina jako nejvyšší společenská hodnota. [Kupková, 2006] O to více bylo fascinující ji porušit. Možná že odsud pramení benevolentnost našeho národa k nevěře.

V dobových filmech je mateřství skoro až glorifikováno, hrdinka se vždy přes nejrůznější peripetie dostane k bodu, kdy své mateřství přijme a stane oddanou, milující matkou. Hodnota manželství je často naplněna skrze doplnění rodiny o skutečného nebo náhradního otce. Tímto je hrdinka opět začleněna do společenských, patriarchálních struktur a nemá tak už problematický status svobodné matky. V opozici proti těmto snímkům stojí tvorba režisérů Machatého a Vávry. Hrdinky jejich snímků nepotřebují otce k výchově svých právě narozených miminek. Jsou emancipovanými, svobodnými matkami. [Kupková, 2006, s. 238-47] Vidíme tu určitou roztříštěnost genderového diskurzu – na jedné straně žena byla samostatnou bytostí schopnou se o sebe finálně postarat, ale na druhé straně společnost od ní stále očekávala genderově stereotypní roli matky, již její mateřství naplňuje.

Fyzické znaky gravidity jsou tabu, protože „*touto tělesnému stavu byla přisuzována nepůvabnost, až ošklivost.*“ [Kupková, 2006, s. 242] Filmaři to často řešili časovým skokem, od hrdinky s „neporušeným“ tělem těhotenstvím k hrdince s dítětem už narozeným. [Kupková, 2006, s. 242] Už zde vidíme důraz na vzhled, z něhož se během několika následujících desítek let stal skvěle vydělávající artikl.

2.7 Genderové vztahy v českých zemích po druhé světové válce

Jak jsme již zmínili, otázka genderových vztahů se po nástupu komunistického režimu příliš neřešila, a to nejenom proto, že byla ženská otázka zredukována na boj proti třídním rozdílům, ale také k nám nemohly

proudit feministické myšlenky ze západu. [Osvaldová, 2004, s. 39] Povšimněme si, že narozdíl od předešlých let, ženino mateřství stojí v umělecké tvorbě tak trochu stranou. Tato biologická funkce ustupuje ideologické a budovatelské funkci. Ženy na socialistických obrazech rozhodně nejsou individualitami, stávají se funkcemi, typy. Mají „*delší, obvykle kulmované vlasy, šátek, sukně.*“ [Bílek, 2006, s. 251] Žena byla spíše jednou z davu než individualní bytostí. [Bílek, 2006, s. 250-251]

Jaká byla ale realita genderových vztahů a genderového diskurzu v reálném životě?

Trnková a Heitlingerová se o komunismu a jeho vlivu na genderové vztahy vyjadřují následovně. Komunistický režim podporoval tradiční, patriarchální rozdělení rolí v rodině. Ženy dokonce mohly narazit v literatuře na rady typu: „Nenuťte vaše manžely aby vám pomáhali, vaše manželství pak bude mnohem šťastnější.“⁸ Všeobecná podpora zaměstnanosti žen by se mohla zdát jako naplnění cíle emancipačního hnutí o genderovou rovnost, ale opak byl pravdou. Žena pracovala (a mnohdy ještě stále pracuje) na dvě směny. První prací byla placená práce, která ovšem nebyla prestižní, přinášela až o jednu třetinu nižší výdělků než měli muži. Najít ženu na řídicí pozici bylo výjimkou. Do druhého zaměstnání žena-manželka nastupovala po příchodu ze svého civilního zaměstnání. Stávala se ženou v domácnosti. Není divu, že ženy byly po třinácti až čtrnácti hodinách práce denně vyčerpané a o „emancipaci“ a ženské otázky neměly zájem. Navíc to nebyly ony, kdo si vybral pracovat tak tvrdě, ale „ti nahoře“, tedy stranické orgány, kterým se ženy hodily jako levná pracovní síla. [Trnková, Heitlingerová, 1998, s. 20-27]

Rodinná politika podporovala mladé páry, aby zakládali poměrně brzo rodinu. To bylo umožněno novomanželskými půjčkami, dostupností bydlení, mateřských škol (ty také umožnily to, že ženy mohly hromadně vstupovat do zaměstnání). [Trnková, Heitlingerová, 1998, s. 20-27]

O změnách v demografickém chování po pádu železné opony se zmíníme v samostatné kapitole.

⁸ Parafrázováno podle [Trnková, Heitlingerová, 1998, s. 25]

3 Genderové vztahy a genderový diskurz dnes

3.1 V kontextu západní společnosti

V této kapitole se budeme zabývat genderovými vztahy a genderovým diskurzem v kontextu západní společnosti. Průvodcem nám bude Gilles Lipovetsky a jeho kniha *Třetí žena*. Lipovetsky se v této knize zabývá proměnami ženství a potažmo i genderových vztahů v západní Evropě. Stručně nastíníme výchozí situaci na poli genderových vztahů a poté se zaměříme na současnost. Budou nás především zajímat Lipovetského postřehy na témata týkající se lásky, sexu a postmoderní domácnosti.

3.1.1 O lásce

Málokdo dnes pochybuje o tom, že by základem partnerského vztahu měla být láska. Pokud se někdo rozhodne vstoupit do partnerství z jiných pohnutek než lásky, například kvůli zvýšení společenské prestiže, nebo zlepšení ekonomické situace, okolí se na takového člověka většinou dívá skrz prsty.

Všichni si asi vzpomínáme na hodiny dějepisu, ve kterých jsme se učili o sňatcích z rozumu, kdy se vládcové ženili na základě výhodnosti sňatku. To samé se dělo i v ostatních vrstvách společnosti, protože manželství bylo obvykle základní podmínkou přežití daných dvou lidí. Z výše uvedeného vyplývá, že láska jako základ vztahu, je novověký výdobytek, na jehož vytvoření se podílela obzvláště média (nejprve romány a básně, poté časopisy a nakonec i filmové plátno). Pojetí lásky se za posledních několik staletí mnohokrát proměnilo. [Lipovetsky, 2000] *„Avšak tyto proměny, jakkoli hluboké, by nám neměly zastřít skutečnost, že západní objev lásky obdařil lidskou vnímavost určitým stylem a ideálem, který je v jistém smyslu nezničitelný. I přes všechny revoluce v chování a i v sémantice si láska uchovala své jakoby věčné rysy. Rozvíjela se kolem nadějí a ideálů, které jsou trvalé. Je tedy něčím víc a něčím jiným než jen sexuální přitažlivostí; má být bezzájmová a musí být prostá jakékoli kalkulace ve vztahu k finančním, společenským či sňatkovým zájmům.“* [Lipovetsky, 2000, s. 20]

O jedinečnosti toho druhého ve vztahu se také zmiňuje Viktor Frankl ve své knize *Lékařská péče o duši*. V ní se tvrdí, že skutečná láska je láskou bezpodmínečnou, kdy člověk miluje toho druhého v jeho jedinečnosti a jednorázovosti [Frankl, 2006, s. 122], že v lásce „jde o člověka samého, o partnera jako nesrovnatelného a nezaměnitelného člověka.“ [Frankl, 2006, s. 125]

Lipovetsky k tématu lásky ještě dodává: „Žena [prostřednictvím lásky] usiluje o uznání a ocenění sebe samé jakožto individuální a nezaměnitelné osoby. Získává výjimečné postavení, odlišuje se od ostatních, partner si jí volí pro ni samu a pro její jedinečné vlastnosti.“ [Lipovetsky, 2008, s. 50]

Když se řekne láska, tak si žena a muž pravděpodobně představí něco jiného. Pro ženu, stereotypně chápanou jako citlivé, emotivní, pasivní a závislé stvoření, láska podle mnohých autorů⁹ zmiňovaných Lipovetským znamená celý svět. Žena se plně vydává napospas vztahům, protože jsou jejím životním posláním, zatímco muži berou lásku více s nadhledem. Jak by také ne, když jsou všeobecně vychováváni k nezávislosti, aktivitě a dobrodružství. Pro muže je láska jakýmsi doplňkem k jejich osobnosti, ale není jejím středobodem jak se předpokládá u žen.

Kdy došlo ke zmíněnému průlomů v chápání lásky, jejímu ztotožnění s intimním, osobním vztahem mezi dvěma lidmi? Ke konci 18. století se dívky začínají více zapojovat do milostných vztahů a s nimi spojené citové sexuality, což mělo za následek značné zvýšení množství nechtěných těhotenství a porodů. Ženina touha po partnerovi byla živena proměňujícím se genderovým diskurzem, kdy romány, časopisy pro ženy, příběhy na pokračování atd., to vše bylo zaměřeno na život dvojice plný vášně (a také nevěry). V opozici k této volnočasové zábavě stáli její odpůrci, kteří poukazovali na nemorálnost takovéto literatury a její zhoubný vliv na život mládeže. Jejich aktivita ale neměla na oblibu „pokleslé“ literatury velký efekt, ba naopak. Ve dvacátém století, obzvláště po druhé světové válce, se červená knihovna, milostné fotoromány a příběhy o lásce těšily ještě větší oblibě. Ženy stále snily o své velké lásce, třeba i nemanželské. [Lipovetsky, 2000] Vidíme tedy, že se na proměně genderového diskurzu významně podílel nástup nových médií, a to

⁹ Nietzsche, de Beauvoir, Michelet, atd.

především literatury. O fenoménu nevěry, jakožto snaze získat onoho vybájeného prince, se zmiňuje i Frieman. Ženy v domácnosti v šedesátých letech četly úžasné milostné příběhy, dívaly se na filmy, kde se ženy stávaly sexuálními lovkyněmi apod., v konfrontaci s realitou jejich zoufalého milostného života v manželství, se tím ale prohlubovala jejich nespokojenost. Proto se mnohé rozhodly, že se pokusí splnit svůj životní sen mimo manželský poměr. Ani tato sexuální dobrodružství mimo domov ale bohužel nepřinesla ženám tolik chtěné uspokojení. [Frieman, 2002]

I přestože došlo v posledních desetiletích k řadě významných změn v charakteru genderových vztahů – postavení ženy se v různých ohledech zlepšilo – byly například uznány její profesní ambice, legalizována antikoncepce a potraty a celkově se uvolnila sexuální morálka, zůstávají i dnes ženy propojené s láskou stejně jako kdykoli dřív. Jsou to ony, kdo stále čte červenou knihovnu, nebo ženské časopisy plné příběhů, poraden, atd.¹⁰ a partnerské vztahy jsou častým tématem rozhovorů „něžného pohlaví“. ¹¹ [Lipovetsky, 2000]

Díky proměně genderových vztahů, demokratizaci, nově získaným právům, apod. se žena nově touží stát sama sebou, realizovat se i mimo partnerský vztah a rodinu, zároveň ale přetrvává i její stará touha ztratit sebe samu ve prospěch oné velké, osudové lásky. Ačkoli to může znít jako dvě naprosto neslučitelná tvrzení, není to tak. Podle Lipovetskeho [2000, s. 33] se „*láska v ženském rodě, oproštěná od étosu sebezapření, ... v současné době velmi dobře snáší s nároky na individuální soběstačnost.*“ [Lipovetsky, 2000, s. 33]

S proměnou genderových vztahů se nicméně vynořil jiný problém. Platí totiž, že „*[č]ím jsou ženy nezávislejší, tím méně jsou ochotny akceptovat rozervané manželství, které nepřináší očekávanou něhu, pochopení a blízkost. Individualistická logika neuzavírá ženy do sebe, právě naopak – plodí stále vyšší nároky vůči druhému a odstraňuje rezignaci dovolující snášet neuspokojivý partnerský život, který již nenaplňuje sliby o lásce v personalizované komunikaci.*“ [Lipovetsky, 2000, s. 34]. Na straně žen tedy

¹⁰ Otázkou zůstává, zda to není tak trochu začarovaný kruh – ženské časopisy a červená knihovna vytváří ženinu touhu po velké lásce, její zaujatost intimními vztahy a poté tuto touhu uspokojuje tím, že zaplňuje stránky časopisů nebo knih tímto tématem.

¹¹ Je zajímavé, že pokud si muži potřebují popovídat o vztazích, tak mnohem častěji si jako svého důvěrníka vyberou ženu. [Lipovetsky, 2000]

došlo ke změně toho, co očekávají od partnerského vztahu. Muži však často nedávají ženě tolik lásky (láskyplných projevů, slov), kolik žena vyžaduje, což vede k ženině nespokojenosti ve vztahu. Možná i proto jsou v nadpoloviční většině ženy tím, kdo podává žádost o rozvod. [Lipovetsky, 2000]

3.1.2 O svádění

Pryč jsou doby, kdy muži unášeli ženy, aby je pojali za manželky, a také jsou pryč časy dvorského teatrálního svádění, jaké známe například ze hry Romeo a Julie. Muž, válečník, musel ukázat iniciativu, zatímco žena, kořist tiše čekat až si jí nějaký ten hrdina vybere a „uloví“. Aby ovšem muž získal danou ženu, musel překonat překážky v podobě ženiny ostýchavosti, zdrženlivosti a odmítání. Byla to hra na kočku a myš, stavějící na protikladech muže (aktivní, lovec) a ženy (pasivní, kořist). [Lipovetsky, 2007]

Jistou proměnu zaznamenaly genderové vztahy i v oblasti svádění. Dnes už se dívky a ženy nesvádějí, ale „balí“, protože tento proces není tak velkolepý a pasivní. Muži už dlouze neopěvují krásu své milé, protože se to do dnešní uspěchané doby nehodí. Svádění se značně zrychlilo a ženy nechtějí vášnivé muže, kteří by stále dokola opěvovali jejich krásu, ale aby měli smysl pro humor. Ženy se chtějí smát a bavit se. Což možná souvisí s celkovou logikou naší doby, chceme se bavit, nejlépe pořád. [Lipovetsky, 2007]

U žen se neoceňuje humor, ale **vzhled**¹². Důraz na vnější krásu je pravděpodobně důsledkem historického vývoje, kdy ženy měly a často stále i mají cenu trofeje, kterou muž „ulovil“, vybojoval. [Lipovetsky, 2007, s. 64] Muži mohou na ženu zapůsobit nejenom smyslem pro humor, ale i svým společenským postavením, penězi, mocí nebo slávou. Vzhled u nich nehraje významnou roli. [Lipovetsky, 2007]

Jak je to ale s rovností ve svádění? Ženy se dnes přece vyskytují v zaměstnáních dříve vyhrazených jen pro muže. Iniciují současné ženy proces svádění, nebo přenechávají veškerou aktivitu na muži, lovcí, zatímco ony

¹² Často slyšíme, že média mají negativní vliv na sebepojetí ženy, ale mnohé výzkumy jasně ukazují, že většina žen se považuje za hezké, svůdné nebo krásné. Málokterá se označí za ošklivou. To ovšem neznamená, že by ženy byly spokojené samy se sebou ženy („*Nemíníme popírat fakt, že snímky dokonalých žen, šířené různými periodiky, mohou u žen vyvolat estetické pochybnosti o sobě samých a komplexy ve vztahu k vlastnímu tělu.*“ [Lipovetsky, 2007, s. 181]) Je důležité si uvědomit, že „*Média ženskou touhu po kráse nevytvářejí, ale vyjadřují ji a zvyšují její intenzitu.*“ [Lipovetsky, 2007, s. 181]. Ženy nejsou jen pouhými spotřebitelkami, ale také i aktivními aktérkami, vybírají si z nabídky to, co se hodí k jejich osobnosti a stylu.

čekají, až budou svedeny? Ačkoli se tipy a triky na svádění objevují v ženských časopisech, a tudíž je bráno jako normální, že žena učiní první krok, tak to většinou nejsou ony, kdo ten krok učiní. Výjimku dělají pouze, pokud muže, o kterého mají zájem, už znají, nebo pokud se jim potenciální partner opravdu moc líbí. Můžeme říci, že ženám stereotypní rozdělení rolí na lovce a kořist víceméně vyhovuje. [Lipovetsky, 2007]

Jenže toto uspořádání má jeden háček, moderní muži jsou mnohem pasivnější než jejich předchůdci. A kolikrát se jim ani nechce nikoho „balit“. Styl Dona Juana, který sváděl ženy o sto šest, je už dnes „out“ Lipovetsky vidí příčinu v tom, že mladí lidé touží po životě ve věrném a stálém páru. Už nejde o kvantitu, ale o kvalitu, o opravdové city a o život vysoce hodnocený život v páru. [Lipovetsky, 2007]

3.1.3 O postmoderní domácnosti

„Nejsou tak vzdáleny doby, kdy role v partnerské dvojici jednomu ani druhému pohlaví nečinily nejmenší problémy. Až do padesátých let v zásadě platilo, že manžel je povinen zajistit domácí příjmy a dát rodině směr. Manželka pak zodpovídá za citovou soudružnost domácího společenství a zaměstnává se domem a dětmi.“ [Lipovetsky, 2007, s. 264-265] Manžel se orientoval na **vnější** prostředí, zatímco jeho manželka na **vnitřní**. Domácí práce byly ženskou doménou, pro muže by to byla práce ponižující. Proto se dnes pravděpodobně domácím pracím přisuzuje tak nízký status. [Lipovetsky, 2007, Čermáková, 2000]

Ovšem s masovým vstupem žen na trh práce se situace výrazně mění. Navíc ženy nepřestávají pracovat ani po svatbě, ani po narození prvního či druhého dítěte. Mít zaměstnané oba rodiče se stává celoevropskou (a potažmo i severoamerickou) normou. Dívky už nestudují proto, aby ve škole potkaly budoucího manžela, případně měly dostatečné vzdělání na okouzlení nějakého muže mimo školu, ale proto, aby byly jednou ekonomicky samostatné. Společnost začala uznávat ženskou práci, i když její status je pořád nižší než status mužské práce. Svou roli tu hraje také to, že ženy mnohem častěji vykonávají méně kvalifikované a hůře placené profese. [Lipovetsky, 2007]

Pokud by jeden z manželů musel z nějakého důvodu opustit práci, tak se bude očekávat, že se svého zaměstnání vzdá žena, protože muž je přece živatelem rodiny, i když už to fakticky nemusí být pravda. Důvod, proč společnost očekává, že své zaměstnání spíše opustí žena, spočívá v tom, že „[u] mužů je profesní a domácí pól rozpojen, zatímco u žen jsou spojené.“ [Lipovetsky, 2007, s. 261].

Díky tomu, že mají oba partneři mají placené zaměstnání, se zvyšuje participace ženy na důležitých rodinných rozhodnutích a mužova účast na péči o domácnost a potomky. Dochází k částečné, avšak ne úplné proměně genderových vztahů. Muži málokdy přebírají hlavní zodpovědnost za chod domácnosti nebo za výchovu potomků, protože po tom ne vždy touží a ženy se zároveň nechtějí vzdát své dominantní pozice v domácnosti. Mnohdy to je jediné místo, kde jsou ve vedoucí pozici, protože náš patriarchálně orientovaný pracovní svět zaměřený na výsledky a soutěživost, což jsou vlastnosti stereotypně přisuzovány mužům, kolikrát nevyhovuje ženám zaměřeným na mezilidské vztahy, a proto nestoupají po pomyslném kariérním žebříku výše a výše. Také manželství a děti ženy na pracovním trhu diskriminuje, protože se od nich očekává větší absence a menší nasazení než u žen svobodných nebo mužů. [Lipovetsky, 2007]

3.1.4 O sexu

Jistou proměnu zaznamenala i sexualita páru. Od jejího potlačování ve vikoriánské době se sexualita proměnila na objekt uspokojování pohlavních potřeb muže. Žena ve dvacátém století se stává sexuálním objektem nejenom v soukromí ložnice, ale také v komerční sféře, kde se erotika stává zárukou zisku. [Oakley, 2000]

Pornografie je dnes jistě velmi výhodný obchod, který těží ze sexuální lačnosti mužů. Většina žen pornem pohrdá, Curran (2003) vidí příčinu v ponižování ženy, protože je prezentována jako objekt mužovy touhy, zatímco Lipovetsky (2007) vidí resistenci žen v absenci citu, emotivních obrazů. Argumentuje, že ženy nemají problém číst erotickou literaturu plnou smyslových podnětů, nebo koukat na *hard porno* s partnerem, protože to představuje jakési rozšíření, prohloubení vztahu. Už to není ten odosobněný sex, v němž je žena

„sexuálním strojem“, jakýmsi „dvojníkem mužovy sexuality“. [Lipovetsky, 2000, s. 39-41]

Jak vyplývá s předchozích řádků, ženy stereotypně spojují sex s citem, kdežto muži nemají problém oddělit cit a sex oddělit. I když hrdinky románů nebo filmů si užívají nově nabitě sexuální svobody, „obyčejné“ ženě sex bez lásky většinou uspokojení nepřináší. Mnohým ženám stačí ke spokojenosti ve vztahu něha a mnohé z nich dávají přednost něžnostem před sexem, a to i když při sexu dosahují orgasmu. Toto nepoukazuje na zbídačenost sexuality v naší době, ale spíše na to, že ženy jsou citově orientovaná stvoření a prožívání důvěrného vztahu je pro ně prioritou [Lipovetsky, 2000, s. 34-39]

Úplně jinak se dívá na sexualitu ženy Oakley. Ta tvrdí, že ženská sexualita je poplatná feminním stereotypům: „*Předpokládá se, že sexualita ženy spočívá v její receptivitě, připravenosti přijmout, a není to jen věc její otevřené vaginy. Vztahuje se na celou strukturu ženské osobnosti jako závislé, pasivní, neagresivní a submisivní bytosti.*“ [Oakley, 2000, s. 80] Vzápětí ale Oakley dodává, že tvrzení, že „*ženská sexualita zahrnuje dlouhou předehtu, pomalé uspokojení, menší sexuální touhu,...*“ (s. 80), není pravdivé, protože z výzkumu Kingsleyho *Sexual Behaviour in the Human Female* vyplynulo, že ženská a mužská sexualita se neliší, ale že vývoj sexuálních reakcí ženy a muže jsou podmíněny učením.

Jiný výzkum potvrdil, že rodina u dívek mnohem více omezuje rozvoj jejich sexuálního chování, než tak činí u chlapce. [Oakley, 2000]

3.2 V českém kontextu

Pohled na ideální podobu genderových vztahů byl v České republice poznamenán mnoholetým komunistickým režimem, během něhož k nám nemohly proudit revoluční myšlenky ze Západu. A pokud se k nám nějaké dostaly, tak byly různě překrouceny.

Zatímco ženy na Západě bojovaly za to, aby mohly vstoupit na trh práce, tak v ČSSR komunistický režim zajistil velice rychle téměř stoprocentní zaměstnanost žen. Mnozí (především vládnoucí komunistická strana) si mysleli, že tím se dosáhlo genderové rovnosti mezi muži a ženami. Pro české ženy tím

emancipace skončila, přestože ženy na západ od našich hranic si velice rychle uvědomily, že tímto boj za rovnoprávné genderové vztahy zdaleka neskončil.

Během komunistické vlády se myšlenky feminismu prezentovaly značně zjednodušeně a nesprávně. Feministky byly ženy, které bojovaly proti mužům, byly to jakési nefiminní mužatky. Jak říkají autorky kvalitativní studie *Životy mladých pražských žen*: „*Představy Čechů o feminismu v západních zemích se zakládají na dvaceti letech zkresleného podání v komunistickém tisku bez jakéhokoli styku s druhou stranou, na výsměšném portrétu západní feministky v postkomunistických médiích a na vlastním zaujatém úsudku o bohatství Západu. Negativní reakce na feminismus je ovšem též posilována reálnou zkušeností, kterou ženy učinily s oficiálním marxistickým feminismem v období nadvlády komunistické strany.*“ [Trnková, Heitlingerová, 1998, s. 180]

Po pádu železné opony se feminismus (a jeho snaha bojovat za rovnost pohlaví) začal objevovat v médiích jako téma, ale bohužel se stal jen dalším – ismem, ideologií, na níž bylo třeba si dávat pozor. Česká společnost nebyla a pravděpodobně ani stále není připravena otevřeně přijímat feministické teorie, jak se to událo na Západě. „*Neinformovanost vedla k tomu, že samy ženy feminismu nepřikládaly váhu a většinou měly dojem, že řeší vykonstruované a umělé problémy.*“ [Osvaldová, 2004, s. 53] Jistě zajímavým příkladem všeobecně rozšířeného názoru, že se feminismus zabývá zbytečnostmi, je nedávno zveřejněná zpráva v médiích o snaze ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy vytvořit vlastní genderově korektní webové stránky. Například Tomáš Doležal v diskuzi pod článkem na novinkách.cz říká: „*Jsem to jenom já, nebo Vám to taky přijde jako úplná kravina a vyhozené peníze?*“ Více jak dvě stě třicet lidí mu za tento názor dalo souhlasný bod. Na idnes.cz jedna diskutující přidala tento názor: „*Já bych zrušila ty bláznivé magorky, které nevědí roupama co dělat.*“

3.2.1 Muž – hlava české rodiny

Alena Heitlingerová a Zuzana Trnková v polovině devadesátých let uskutečnily dvacet rozhovorů s ženami, které maturovali v letech 1989/90 a 1990/91. Čtrnáct interview bylo přepsáno a vydáno v knize *Životy mladých pražských žen*. Respondentky byly tážány na otázky týkající se jejich

soukromého života. Z těchto rozhovorů mimo jiné vyplynulo, že ženy stále myslí v genderově stereotypních vzorcích, protože ačkoli jsou oba partneři zaměstnáni, ženy považovaly za důležitou charakteristiku muže jeho schopnost finančně zajistit rodinu.

Úplně jinak myslely a vyjadřovaly se ženy v dokumentu Olgy Sommerové *O čem sní ženy*. Nezdůrazňovaly finanční stránku vztahu (možná také proto, že byly o generaci či dvě starší než ženy z předchozích rozhovorů), ale citovou. Všechny shodně toužily po lásce, aby byly muži milovány. Jako nejdůležitější charakteristiku muže uváděly schopnost komunikace, něhu a lásku. Jedna z respondentek to vyjádřila slovy: „Muž, když není něžný, není chlap.“ Další žena komentuje neemotivnost mužů: „Neosobní mužskej postoj, kterej se velkým tragickým omylem pokládá za chlapáctví a za sílu. Je to omyl, strašnej. Myslím si, že tahle civilizace na ten omyl zajde, jestli se nezačnou vzpamatovávat ti muži, kteří v sobě nezahubili ženu a nepohradaj vším ženským v sobě a kolem sebe.“

Z výzkumu Rodina 1996 vyplynulo, že 60% mužů a 48% žen souhlasí s tradičním rozdělením rolí v rodině „muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost a rodinu“. Vyšší procento žen souhlasící s tímto výrokem je ve věkové skupině nad 60 let, zatímco procento se snižuje v závislosti na vzdělání žen. Více jak 80% žen a 60% mužů se vyjádřilo, že by měli mít stejné povinnosti v péči o domácnost, ovšem praxe je jiná. Domácí práce jsou stále doménou ženy (zvláště pokud je doma s malým dítětem nebo po skončení rodičovské dovolené), navíc jakožto neplacené práce mají nižší status a považují se spolu s péčí o děti za součást přirozenosti ženy. Tím, že ve společnosti převládá názor, že muž je živitelem, má větší šanci získat lépe placenou práci než žena. [Tuček, 2000, s. 66]. Ačkoli jsou muži stále vnímáni jako živitelé rodin, Čermáková (2000) upozorňuje na fakt, že tak tomu už není od té doby, co ženy začaly pracovat, a tím i přispívat do rodinného rozpočtu. Většina českých rodin je závislá na příjmech obou partnerů.

Důsledky stereotypnosti genderového diskurzu a vztahů můžeme také vidět při výběru zaměstnanců. U ženy se předpokládá, že jednou bude mít děti, tudíž přeruší svou kariéru na několik let, a proto by měl dostat přednost muž, u něhož se očekává, že zasvětil svůj život práci (a také nikdy nepůjde na rodičovskou dovolenou), tudíž jeho kariérní růst bude mnohem rychlejší a tím i

bude pro firmu výhodnější. Takovému genderovému diskurzu uniká varianta „rodinně“ orientovaných otců, kteří upřednostňují svou ženu a děti před pracovním úspěchem. Tito muži jsou svým okolím méně přijímáni než jejich kolegové, kteří obětují rodinu na oltář práce. [Čermáková, 2000, s. 103]

Z předchozího odstavce vyplývá, že muži jsou genderovým diskurzem v České republice vnímáni jako tvorové neschopní postarat se sami o sebe, natož aby pečovali o děti a domácnost. [Čermáková, 2000] Proti tomuto vžitému genderovému stereotypu se staví publikace *Aktivní otcovství* (2008), v níž autoři ukazují, že muž je schopen se postarat nejen sám o sebe, ale i o děti a domácnost. Ono je to totiž pro něj mnohem pohodlnější předstírat neschopnost věci udělat, než se opravdu zapojit do rodinného života se vším všudy. Pokud se partneři rozhodnou, že to bude muž, kdo zůstane na rodičovské dovolené, tak otec si vytvoří k dítěti stejnou vazbu, jakou by si s ním vytvořila matka a také zvládá se stejnou bravurností všechny úkony spojené s péčí o dítě. Argument, že ženy jsou intuitivními matkami, se jeví značně problematický. Za prvé, ženy jsou k mateřské roli vedeny už od malička, kdy jsou maminkami panenek a za druhé, většinou se učí postarat se o dítě „za pochodu“, stejně jako muži, pokud se rozhodnou zůstat s dítětem doma.

3.2.2 Žena – pečovatelka

Na základě historického vývoje byla ženám připsána role manželky, matky, pečovatelky jak o děti, tak i o domov. „*Mateřství je v české společnosti stále chápáno jako jedinečná a nepřenositelná role ženy.*“ [Čermáková, 2000, s. 95] Právě proto, že jsou ženy zaměstnavateli (jimiž jsou většinou muži) vnímány jako primárně zainteresované v rodinném životě, hůře získávají zaměstnání, zvláště pokud jsou absolventky. U nich se předpokládá, že brzy přeruší kariéru z důvodu těhotenství, proto se mnohdy dává přednost mužům. Dále se tento stereotyp dotýká žen při propouštění, protože mají přece manžela, který je živitelem rodiny. [Čermáková, 2000]

Ženy mnohdy přechází diskriminaci na pracovním trhu mlčením, nebo rezignací. Problémem je časté sebepodceňování žen, z něž plyne i nechuť popsat svou pracovní situaci jako nerovnou. [Čermáková, 2000]

Na druhou stranu to, že je žena v „české rodině považována za expertku na výchovu a starost o děti“ [Čermáková, 2000, s. 68], jí dopomáhá k tomu, aby získala děti po rozvodu do péče. To svědčí o nerovnosti příležitostí pro otce, z nichž ale zdaleka ne všichni žádají o svěření dítěte do péče. Pokud vycházíme z předpokladu, že to byla matka, kdo se o dítě staral většinu času, zatímco otec vydělával peníze a byl v životě dítěte přítomný především v jeho volnočasových aktivitách, tak se není čemu divit, že se mnozí otcové takové zodpovědnosti zaleknou. Jak uvádí Čermáková, v ČR dostane 95% dětí do péče matka. [Čermáková, 2000, s. 68] Z výzkumu Rodina 1994 vyplynulo, že s výhradním svěřením dítěte do péče matky souhlasí 56% žen a 39% mužů. [Čermáková, 2000]

3.2.3 Žena a muž v partnerství

Jedno turecké přísloví říká, že žádná cesta není dlouhá, pokud má člověk dobrého společníka, nebo společníci. Jiný, anonymní, citát mluví o lásce jako o páru ponožek: musíte mít vždy dvě a ty k sobě musí pasovat. Úplně jinou pravdu o partnerství vyjadřuje vtip: Aby jí dokázal svou lásku, šplhal na nejvyšší hory, plaval po nejdelších řekách a potápěl se v těch nejhlubších mořích. Rozvedla se s ním, protože nikdy nebyl doma. Jaké vypadají genderové vztahy a genderový diskurz v České republice po listopadu 1989?

Podle údajů ČSÚ, se mezi lety 1993 a 2007 zvýšil průměrný věk nevěsty při prvním sňatku o 4 roky, z 23 let na 27 a průměrný věk ženicha vzrostl dokonce o 5 let, a to z 25 na 30 let. Pokud se podíváme na průměrný věk, kdy dva lidé vstupují do svazku manželského, nehledě na to, kolikátý je v pořadí, průměrný věk nevěsty vzroste z 25 let z roku 1993 na 31 let v roce 2007 a u ženicha z 28 na 34 let.

Vzrůstá také počet partnerů, kteří se rozhodnou spolu žít bez svatby. Jedna třetina ze všech dětí narozených v roce 2007 se narodila ženám žijícím mimo manželský svazek, což je dvakrát více než v roce 1993. V téže roce se věk prvorodičky vyhoupl na 27 let oproti 23 letům v roce 1993. Díky dostupnější a stále více používané hormonální antikoncepci, prudce kleslo procento dívek, které porodily do 17 roku života, z 1,8% v roce 1993 na 0,7% v roce 2007.

Ze šetření Životní podmínky 2006 (EU SILC 2006) vyplynulo, že v České republice je přes 4 milióny domácností, z nichž 64,2% jsou domácnosti rodin úplných, 11,2 % domácností jsou neúplné rodiny, 23,7 % jsou domácnosti jednotlivců a zbývající 1% tvoří nerodinné domácnosti.

Z toho se faktická manželství¹³ podílí na celkovém počtu domácností 6,2%. Nejvíce v nesezdaném soužití žijí mladí lidé, nezaměstnaní a dále zaměstnanci. Nejméně zastoupeni jsou důchodci, a to 2%.

Jak vyplývá z výše zmíněné statistiky, zvyšuje se věk, kdy mladí lidé vstupují do manželství. Důvody, proč tomu tak je uvádí Hamplová ve své stati *Vstup do manželství a vzdělání českých žen: generace 1952 – 1982* [2003]: Manželství totiž v naší společnosti vyžaduje ekonomickou nezávislost a ta je podmíněna dokončením studií, a ty opět ovlivňují výši platu daného člověka. Valeria Oppenheimer, zmíněná v té samé stati, předpokládá, že je dnes mnohem náročnější vybrat si partnera, navíc to trvá mnohem déle než v minulosti. Zastává se nesezdaného soužití, protože partneři mají možnost toho o sobě zjistit mnohem více, než pokud by spolu jenom „randili“, a zároveň tento typ soužití není tak zavazující jako manželský svazek. Jinak se k poklesu uzavřených manželství staví Ronald Inglehart, v téže samé stati. Ten tvrdí, že za klesající sňatečností stojí náš blahobyt, ten nám totiž poskytuje zázemí a jistotu, což v dřívějších dobách zajišťovalo právě manželství. Pro člověka žijícího v postmoderní době už není důležité vyvářet primární vazby a stálé vztahy, protože dnes se důraz klade na nezávislost, seberealizaci a také sebevyjádření, tedy hodnoty, s nimiž se manželství, které znamená závazek, příliš neslučuje. Anthony Giddens podle Hamplové dodává, že dřívější romantickou lásku nahradil volně plynoucí vztah dvou individualit, jež nepředstírají věčnost a nenahraditelnost jejich svazku. Jde v něm totiž především o emoční vazbu. Pokud se na ní něco změní, partneři se mnohdy rozhodnou pro rozchod a nového partnera. [Hamplová, 2003] S tvrzením Giddense by rozhodně nesouhlasil Lipovetsky. Ten se domnívá, že lidé i v postmoderní době touží po pevném a trvalém svazku. [Lipovetsky, 2007]

Z výzkumů vyplývá, že mladí Česi svatbu plánují a chtějí do manželského svazku vstoupit, ale až když dosáhnou finanční nezávislosti.

¹³ Soužití muže a ženy bez předchozího uzavření sňatku.

Častým důvodem, proč se mladý pár rozhodne pro sňatek je (plánování) početí potomka. Nadpoloviční většina naší populace se shoduje v názoru, že dítě by se mělo narodit do manželství, pokud ne, může to dítě handicapovat. [Čermáková, 2000]

Jak je to ale s genderovou rovností v partnerství? Z toho, co již bylo řečeno, vyplývá, že se ženy i muži účastní života jak ve veřejné, tak v soukromé sféře. Pro ženu je, alespoň podle stereotypních genderového diskurzu, dominantní sféra soukromá, zatímco pro muže veřejná. *„Z toho spolu s nestejným hodnocením těchto sfér vyplývá i připsaná nerovná hodnota jedinců v těchto oblastech a schopnosti připsané jedinci z té gender kategorie, která se „neslučuje“ s danou sférou. Tento argumentační základ konzervuje i v 90. letech stereotypy a brzdí změnu v obsazích gender rolí směrem k rovnosti příležitostí.“* [Čermáková, 2000, s. 59]. Můžeme shrnout, že partnerství rozhodně není rovné. Genderová nerovnost se mění v závislosti na tom, v které fázi rodinného cyklu se vztah nachází. Od často víceméně genderově rovného bezdětného vztahu se po narození potomka stává soužití genderově nerovné, protože je to v naprosté většině případů žena, kdo zůstává s dítětem doma a očekává se od ní vykonávání domácích prací, i těch, s nimiž dříve pomáhal partner. A v tomto vychýlení genderové rovnosti většinou pár zůstane po zbytek společného života.

Rodinná politika taktéž významně ovlivňuje genderové vztahy. V jejím rámci jsou činěna rozhodnutí, která ovlivňují život rodiny, její uspořádání i role jednotlivých členů.

Vliv rodinné politiky je vidět například na zachování modelu tradičního rozdělení rolí v rodině po převratu v roce 1989. Česko se klidně mohlo vydat stejnou cestou jako Švédsko, protože stejně jako tam mělo Česko velkou zaměstnanost žen a rozvinutý systém předškolní péče o potomky. V čem se ale Švédsko od Česka lišilo a liší je podpora mužů, aby sdíleli se svými ženami „mateřský úděl“. To dopomáhá k tomu, že ženy lépe zvládají jak budovat kariéru, tak být i přítomná v rodině, aniž by byly uštvané ze „dvou směn“. Bohužel v Česku nedošlo k prosazování rovnostářského modelu, v němž mají muži a ženy stejná práva a povinnosti v rodině a jsou i stejně ohodnocováni v zaměstnání. Naopak rodinná politika propagovala, aby se ženy vrátily do

domácnosti a muži se stali hlavními živiteli. [Saxonberg, Sirovátka, 2006, s. 186]

3.2.4 Rodinný cyklus

Nejkladněji se staví k dělení práv a povinností ve společné domácnosti ty páry, které spolu žijí bez oddacího listu, o nichž se zmíníme níže. Bohužel toto soužití není u nás právně zakotveno, proto se nakonec spousta páru, když dosáhnou ekonomické samostatnosti a začnou plánovat děti, rozhodne žít v manželském svazku. V něm vidí především právní záruky majetkových vztahů.

Rovnováha rozdělení práv a povinností v domácnosti se začne vychylovat v okamžiku, kdy pár rozhoduje, kdo zůstane doma s budoucím potomkem, a kdo se tím pádem stane hlavním živitelem rodiny. V naprosté většině případů to je žena, kdo zůstane doma, protože její plat je obvykle nižší než mužův. Navíc se vychází ze stereotypního předpokladu, že to je ženin přirozený úděl. [Čermáková, 2000] Svůj podíl na tom má i teorie attachmentové vazby z poloviny minulého století. Ta říká, že dítě si postupně vytváří pouto s matkou, které je pokračováním pouta prenatálního. Slabinou této teorie je, že výzkum byl prováděn jen v rodinách, kde byla hlavní pečující osobou matka a také přehlíží vytvoření vazby mezi dítětem a adoptivní matkou. Výzkumy ukázaly, že vazba se může vytvořit i s otcem nebo kýmkoli jiným (např. prarodiče, chůva), pokud pečuje o dítě a uspokojuje jeho potřeby. Není tedy pravda, že vytvoření vazby je biologickou záležitostí – pokračováním prenatálního spojení matky a dítěte. [Sedláček, 2008] Další výzkumy [např. Waldfogel, 2002, 2006] také ukázaly, že formální péče o dítě nemá žádný vliv na vývoj attachmentu s rodiči. *„Existuje jen pramálo nebo spíš žádné důkazy pro to, že by měla práce rodičů po prvním roce života dítěte nějaké negativní účinky.“* [Waldfogel, 2006, s. 31]

Podle publikace *Aktivní otcovství*, je to dnes zhruba 1% otců, kteří se rozhodnou jít na rodičovskou dovolenou. Hlavním důvodem, proč tak činí, je výrazně vyšší příjem partnerky. Ženy v knize *Život mladých pražských žen* se vesměs shodly v tom, že pokud by to bylo finančně možné, tak by jim nevadilo, pokud by na rodičovskou dovolenou šel jejich partner místo nich. Otázkou je,

jestli by jim to opravdu nevadilo, kdyby taková situace nastala. Jak již bylo dříve zmíněno, mnohé ženy nerady ztrácí svůj vliv v domácnosti.

Dilema zažívají ženy vydělávající vyšší částky – pořídit si potomka nebo ho odložit na později? Často si dítě pořizují v době, kdy už to je tak tak zdravotně únosné, anebo zůstanou bezdětné. Pokud si potomka pořídí, tak s ním zůstanou doma jen minimální dobu a poté využívají placené pomoci. [Čermáková, 2000, s. 65]

Není to tak dávno, kdy genderový diskurz diktoval, že zaručenou ingrediencí manželského štěstí je narození dítěte. Ovšem více jak pětadvacet na sobě nezávislých studií ukázalo, že manželské štěstí po narození potomka nestoupá, ale naopak se snižuje. [Coontz, 20009] Jedním z důvodů je i asymetrie rolí, ke které dojde. Ta se vychyluje v neprospěch ženy. *„Tím, že se žena stává matkou, jsou jí reálně přisouzeny role hospodyně, ženy v domácnosti, manželky a jejich obsahy, které jsou považovány za ženám přirozené, avšak ve skutečnosti se tak děje na základě její přítomnosti v domácnosti s dítětem.“* [Čermáková, 2000, s. 67] I když před narozením dítěte se partneři dělili o péči o domácnost rovným dílem, tak teď většina domácích prací spočívá na bedrech ženy, protože je „přece doma“ a nepředpokládá se, že by péče o dítě byla náročná činnost.

Ženy v dokumentu *O čem sní ženy* o období, kdy byly ženami v domácnosti, řekly: *„V domácnosti jsem prožila dvacet let svého života a musím říct, že statut ženy v domácnosti je naprosto mizernej.“* Jiná žena dodává, že žena starající se o děti a domácnost je *„považována za někoho, koho muž živí.“* Všechny ženy z dokumentu spojovaly pocity méněcennosti, protože být ženou v domácnosti nemá takový status jako placené povolání.

Jak mocný je genderový stereotyp o krásách mateřství je vidět i z rozhovorů v knize *Životy mladých pražských žen*. Respondentky se shodly v názoru, že mateřství je jednou ze základních potřeb žen. V čem se ale lišily, byla představa, jak dlouho by chtěly zůstat s dětmi doma (ani jedna z nich neuvažovala, že by na rodičovskou dovolenou šel partner). Ty, které ještě neměly děti (tudíž věřily v mýtus mateřství – životního poslání ženy), plánovaly, že zůstanou na rodičovské dovolené co nejdéle, klidně i do té doby než jejich potomek začne chodit do školy. Zatímco matky dětí říkaly, že optimální doba strávená na rodičovské je dva až čtyři roky. Tyto ženy připouštěly, že jejich život

v domácnosti je rutinní a mnohdy značně stresující a že už se těší zpátky do práce.

Žena v tomto období omezuje svůj volný čas zhruba o třetinu, zatímco muž omezuje svůj čas strávený s přáteli. „Česká žena svůj život, především v mladším věku dětí, plně podřizuje rodině.“ [Čermáková, 2000, s. 73] Ženy starající se o děti se mnohdy cítí osaměle, obzvláště pokud jejich manžel tráví v práci hodně času. Slovy jedné respondentek z dokumentu *O čem sní ženy*: „Věčně jsem byla s dětma sama ... nebyl nikdo, kdo by to se mnou prožíval.“

Když dítě, nebo poslední dítě v řadě, doroste do předškolního věku, matky se většinou vrací do práce, protože rodina je závislá na příjmech obou partnerů. Žena se musí vyrovnat se změnami v zaměstnání, které se udály za dobu jejich nepřítomnosti. Před rodiči také vyvstává problém, kdo se postará o potomka. Dostupnost mateřských školek a jeslí se zhoršuje, placenou výpomoc si mnohé rodiny nemohou dovolit a širší rodina (např. prarodiče) také nejsou v mnohých případech dostupní, protože stále ještě pracují. [Čermáková, 2000, s. 69]

Možnost začít budovat opravdovou kariéru pro ženy nastává, až když nejmladší dítě začne chodit do školy. Mužova kariéra je už mnohem dále než jeho ženy, protože nebyla ničím přerušena. Její příjem je proto mnohem nižší a má tím pádem status jen spoluživitelky. Většinová společnost uznává, že v tomto období už žena dítě nezanedbává tím, že chodí do zaměstnání. Navíc už „česká žena v této době plně socializována do své role hospodyně, matky a manželky a snaží se tyto zátěže skloubit dohromady.“ [Čermáková, 2000, s. 71] I když se žena naučí všechny své role zvládat skvěle, stále má většinou pocit, že některou oblast šidí.

Případné nenadálé změny v rodině (například nemoc rodičů, apod.) se obvykle dotknou nejvíce života ženy, protože je to ona, kdo je podle dominujícího genderového diskurzu spjat s rodinným životem. Navíc její manžel je na vrcholu kariéry, tudíž by to nebylo finančně výhodné, aby on opustil své zaměstnání. Tato staronová role pečovatelky ženu zatěžuje a opět jí znemožňuje kariérní růst. [Čermáková, 2000]

Ženy v knize *Životy mladých pražských žen* byly dotazovány, co to znamená být dobrý otec a dobrá matka. Zobecníme-li jejich odpovědi, tak ženy uváděly, že by to měla být matka, kdo má hlavní zodpovědnost za péči o dítě

(je to přece pro ni „přirozené“), zatímco otcové si s dětmi mají spíše „hrát“, trávit s nimi jejich volný čas. Oba rodiče by se měli o děti zajímat, mít jejich důvěru a milovat je. Jak odpovídá na otázku *Co si myslíte, že znamená být dobrým otcem?* jedna z respondentek (s. 174): „*[Dobrý otec] stará se o finanční zabezpečení rodiny, je zdrojem autority a tráví čas s dětmi.*“ Jak ale upozorňuje publikace *Aktivní otcovství*, otcové jsou mnohdy v životech dětí nepřítomní. Za jejich aktivní otcovství bývá považováno nejen to, že děti někam o víkendu vezmou (zatímco maminka dělá domácí práce), ale i to, že vydělávají peníze. Matky často dokáží nahradit absentujícího otce větami, které evokují jeho přítomnost, jako například: „co by tomu řekl tatínek, tatínek se bude zlobit apod.“ [Šmídová, 2008, s. 10]

Když děti vyrostou (ale pořád žijí s rodiči), některé manželské páry se rozhodnou, na základě reflexe svého dosavadního způsobu života, pro rozchod nebo rozvod. Mnozí se ale nerozvedou z ekonomických důvodů. Za ta léta manželství (partnerství) nastřádali určitý majetek a ten by se musel rozdělit a v konečném důsledku by oběma partnerům mohla poklesnout životní úroveň.

Ženy se v této době věnují práci a vzrůstá procento, které upřednostňuje své zaměstnání před rodinou. Žena tráví se svými přáteli a koníčky přibližně stejně času jako v předchozím období. V konkrétních číslech tedy žena svým zájmům věnuje okolo osmi hodin týdně a na své přátele si vyhradí pět hodin. Její muž se svým zájmům věnuje osm až devět hodin týdně a se svými přáteli se setkává na šest až sedm hodin týdně.¹⁴

Finančně se má rodina v této fázi nejlépe, protože do rodinného rozpočtu přispívá více lidí. Ovšem před rodinou vyvstává nový problém, a to osamostatnění dětí. Těm je třeba pomoci najít vhodné bydlení a také partnera. Ne že by čeští rodiče hledali svým dětem partnery, ale přesto mají často pocit, že k procesu hledání nebo k průběhu mají co říct, čímž vyvolávají konflikty. Pokud děti žijí s rodiči, přetrvává stereotypní rozdělení rolí, jsou to matky s dcerami, které vykonávají většinu domácích prací. Veronika, která je rozvedená a žije se svými rodiči, rozdělení domácích prací komentuje následujícím způsobem: „*Ted' to [domácí práce] dělá máma, já pomáhám asi hodinu denně. Když vezmu nádobí a nějaké to uklízení, žehlení, vaření, tak tu*

¹⁴ Výzkum Rodina 1996

hodinu, někdy dvě. O sobotách a nedělích, kdy je úklid, to trvá samozřejmě déle.“ [Trnková, Heitlingerová, 1998, s. 134]

Ve chvíli, kdy se děti rozhodnou opustit „rodinné hnízdo“, začnou spolu partneři být sami dva, jako byli na začátku. Často nedojde k očekávanému poklesu rodinného štěstí, ba naopak, páry přiznávají, že je jejich manželství šťastnější, než když se starali o děti. [Coontz, 2009] Manželé mají najednou mnohem více času nejen na sebe, ale také na své zájmy a přátele. Na druhou stranu, ženy mnohdy musí převzít péči o nemocné rodiče a také jsou v tomto věku diskriminovány na trhu práce, právě kvůli tomu, kolik jim je let. [Čermáková, 2000, s. 75]

Ženy jsou těmi, kdo zprostředkovává kontakt s rodinami dětí. V českém kontextu se očekává, že dcera bude bydlet blízko svých rodičů. Důvodem může být genderově stereotypní předpoklad, že příslušnice ženského pohlaví jsou orientovány na rodinu, a tudíž mohou (a chtějí) kdykoli pomoci stárnoucím rodičům. Rodiče svým dětem vypomáhají jak finančně, tak i s péčí o děti a domácnost. Není to jen jednosměrný proces, jiné děti zase finančně pomáhají svým rodičům (i když je to proporcionálně menší pomoc), nebo se o ně starají. [Čermáková, 2000, s. 73-75]

Stáří a důchodový věk je doprovázen nemocemi a také úmrtími. Oboje je pro partnery zátěží, se kterou se musí nějak vyrovnat [Čermáková, 2000, s. 75] Podle ČSÚ, se věk, kdy žena ovdoví, zvýšil na 68 let, zatímco vdovci se muži v průměru stávají v 71 letech. Tento fakt můžeme přisuzovat prodloužení očekávané délky života. Osamělé domácnosti tvoří většinou ženy. Podle údajů ČSÚ připadá na 100 vdovců přes 500 vdov.¹⁵

3.2.5 Domácí práce

Domácí práce prostupují všemi fázemi partnerského soužití. I když přibývá rodin, které si mohou dovolit placenou výpomoc, naprostá většina párů si musí s tímto aspektem společného soužití nějakým způsobem poradit sama.

K definování toho, co je domácí práce si vezmeme na pomoc knížku *Životy mladých pražských žen*. Autorky na základě rozhovorů vymezily domácí práce takto: *„Definice domácí práce je českými ženami chápána odlišně než na Západě. Nejprve jsme si představovaly, že „domácí práce“ představují činnosti,*

¹⁵ Údaje za rok 2007

jež jsou na Západě spojovány s klasickou prací hospodyně: mytí nádobí, praní, vaření apod. České ženy však definují pojem „domácí práce“ jako libovolnou činnost spojenou s chodem domácnosti, včetně úkolů, které předtím označily za „mužskou práci“ (opravit pračku, naštípat dříví apod.)...Nová, šířeji chápaná definice „domácích prací“ jakožto „množiny všech prací v domácnosti“ vyžaduje dělbu práce mezi manžely, narušuje zřejmě obsah obecně přijímaného pojmu „domov“ jakožto soukromé (a výlučné) sféry žen.“ (s. 177) Zjednodušeně můžeme říci, že domácí práce jsou všechny rutinní práce nezbytné k tomu, aby domácnost fungovala.

České pojetí rozdělení domácích prací je značně stereotypní. Podle studie Jany Bierzové *Rozdělení domácích prací v rodinách s dětmi* (2006) ženy stráví denně domácími pracemi přibližně 4,1 hodiny v kontrastu k 1,83 hodinám muže. Ženy dělají většinu každodenních prací (vaří, uklízí, perou apod.), zatímco muži se věnují občasným „mužským“ pracím, jako jsou například drobné opravy. Odpracované hodiny v domácnosti jsou také závislé na příjmech a vzdělání partnerů. Možným argumentem, proč muži participují na domácích pracích mnohem méně než jejich protějšky, je předpoklad, že muži tráví v práci delší dobu. To je sice částečně pravda, jsou v zaměstnání déle zhruba o 40 minut denně. I tak ale platí, že pokud by mělo být rozdělení rolí rovnoprávné, museli by muži věnovat domácím pracím v průměru přibližně o 1,7 hodiny denně (12 hodin týdně) více času.

Ženy často pracují na dvě směny, tou první je jejich placená práce a druhou, neplacená (a neoceňovaná) práce v domácnosti. Slovy Jany Bierzové: „Zaměstnané matky věnují pracovním aktivitám denně 14,02 hodin a mají asi dvě hodiny volného času v průměru. Zaměstnaní muži s dětmi stráví práci denně 12,73 hodin a mohou se delší dobu věnovat svým zájmům, což jim umožňují zhruba tři hodiny volného času denně.“

Výzkum dále ukázal, že 14% mužů se na domácích pracích nepodílí vůbec a 60% s nimi pomáhá hodinu až dvě denně, zatímco 50% žen se věnuje domácnosti čtyři hodiny denně. Do domácích prací jsou také zapojovány děti, nejtypičtější prací pro děti je umývání nádobí a pomoc s úklidem, ale i tak to nejsou ony, kdo tyto činnosti vykonávají nejčastěji.

Zajímavý je výzkum Iva Možného z roku 1983 zaměřený na rodiny vysokoškoláků. Možný si všiml, že ženy dávají mužům úkoly¹⁶ (týkající se domácích prací) s menší váhou než ty jejich. To samé se týká i výchovy dítěte, kdy se žena snaží být tou hlavní osobou v životě svého dítěte. [Maříková, 2000]

Několikrát již bylo zmíněno, že s příchodem potomka dochází k výraznému vychýlení rovnováhy rozdělení domácích prací. Protože žena zůstává doma a muži často nepředpokládají, že péče o novorozence a později batole, je náročná činnost, rádi se z pomoci v domácnosti stáhnou a všechny domácí práce přenechají ženě. Žena tím přijde o velkou část svého volného času. Během předškolního věku dítěte je časová nerovnost nejmarkantnější. Matka většinou pracuje na plný úvazek (zkrácené úvazky nejsou v ČR příliš běžné) a zároveň věnuje čas po práci dítěti/dětem a domácím pracím, stejně jako v předchozím období. Když nejmladší dítě nastoupí do školy, žena přestane investovat tolik času do domácích prací, stejně tak jako její partner. Žena stále věnuje o třetinu více času domácnosti. Pomocí jsou ženě i její děti, které jsou v různé míře zapojovány do výkonu domácích prací. [Čermáková, 2000]

Na otázku *Jak by měli být rozděleny práce v domácnosti?* respondentky odpovídaly, že půl na půl. Často se vyskytovalo rozdělení domácích prací na „mužské“ a „ženské“. Ovšem realita jejich života byla jiná – byly to většinou ony, kdo vykonával naprostou většinu domácích prací. Jak jedna respondentka uvedla, to, co její muž považoval za pořádek, bylo pro ni nedostatečné, proto radši dělá domácí práce sama. [Trnková, Heitlingerová, 1998]

Z výše uvedených odpovědí respondentek, můžeme usuzovat, že se genderová nerovnost ve výkonu domácích prací dostává do povědomí lidí (obzvláště mladých), a tím pádem můžeme předpokládat změnu v budoucnosti.

¹⁶ Málomterý muž má zodpovědnost za chod domácnosti, naprostá většina mužů ženě pomáhá.

4 Genderová socializace

Předchozí kapitoly se zabývaly genderovými vztahy a genderovým diskurzem. Tato kapitola dává odpověď na otázku *Proč jsou genderový diskurz a vztahy stále stereotypní?* Pokládáme si tuto otázku, protože v průběhu posledních desetiletí sice došlo k řadě revolučních změn jak v genderovém diskurzu, tak genderových vztazích, ale přesto toho mnoho zůstává při starém. Svůj podíl na reprodukování genderových stereotypů má bezpochyby socializace. Socializace „je proces, jehož prostřednictvím si lidé předávají a vstřebávají společenské hodnoty a normy, včetně těch, které se týkají genderu.“ [Curran, 2003, s. 93] V každé společnosti existuje určitý ideál feminity a maskulinity. Už od útlého věku děti vědí, jestli jsou holčičky, nebo chlapečci, a zároveň si jsou vědomy genderu ostatních lidí.

4.1 Teorie získávání genderu

V této podkapitole se budeme zabývat teoriemi získávání genderu, tak jak je vymezil Daniel Curran (2003). Těch existuje několik a vznik rozdílů mezi ženami a muži vysvětlují různým způsobem.

První z nich je založená na **biologickém determinismu**. Známe to asi všichni. Když musíme vysvětlit, proč jsme se chovali tak nebo onak, kolikrát argumentujeme tím, že jsme se tak narodili. Viníme tedy přírodu, případně genetickou výbavu, kterou disponujeme. Biologický determinismus je dnes už ale víceméně překonán.

Například argument, že muž je agresivní a žena nikoli díky zvýšené hladině hormonu testosteronu u příslušníků mužského pohlaví, byl vyvrácen poukazem na skutečnost, že společnost vyšší agresivitu od mužů očekává a více jim ji toleruje, zatímco ženám ne. [např. Curran 2003, Oakley 2000]. Nebo vysvětlení, že muž je nadřazen ženě, protože je vyšší a silnější vyvrací Oakley tím, že tělesná výška a váha je mimo jiné podmíněna například i výživou a socioekonomickými faktory. Podobných příkladů existuje celá řada.

Můžeme říci, že za tím, že se ženy chovají „žensky“ a muži „mužsky“, stojí spíše než jejich biologie genderová výchova (založená na tom, jakého pohlaví je vychováváný).

K tématu získávání genderové identity se vyjadřuje i Sigmund Freud ve své **teorii identifikace**. Podle ní se dívky a chlapci začnou lišit ve svém

prožívání okolo věku 4 let, kdy si uvědomí existenci svých genitálií a jejich odlišnost od druhého pohlaví. V tomto období se také děti začnou identifikovat s rodičem stejného pohlaví, ovšem mají k tomu rozdílné pohnutky. Zatímco chlapce k tomu vede kastrální úzkost, dívky závist penisu. Oboje spojuje domněnka, že absence penisu je důsledek kastrace. Aby se jí chlapec vyhnul (domnívá se, že otcové tak trestají své soky v lásce k matce), rozhodne se stát otcovým spojencem. Dívka při prvním pohledu na penis (který je podle Freuda mnohem dokonalejší genitálií než má ona) začne chlapci závidět a zároveň si myslí, že absence tohoto orgánu je důsledek kastrace. Má tak potom pocit vlastní nedokonalosti a nenávidí všechny ženy, včetně vlastní matky. Nakonec se ale rozhodne identifikovat s matkou, protože skrze ni může zástupně milovat otce, vlastníka penisu. Ženina touha po penisu je příčinou její lásky k druhému pohlaví, protože skrze sex získá penis krátkodobě a poté ho také získá zástupně skrze porození chlapce. Naneštěstí žena se nikdy nedokáže smířit s tím, že jí mužský pohlavní orgán chybí, takže do konce života trpí pocity méněcennosti a závesti.

Gender je v pojetí teorie indentifikace neměnný a ženám je rozhodně připisován nižší status než mužům.

Tato teorie se stala terčem mnohé kritiky. Bohužel nelze říct, jak moc je pravdivá, protože vše výše zmíněné se odehrává v podvědomí, tudíž se nedá objektivně změřit. Její hlavní přínos spočívá v tom, že obrátila pozornost k prožitkům v dětství.

Zajímavá jsou přepracování následovníky Freuda. Podle jednoho z nich například žena nezávidí muži penis jako takový, ale spíše to, že muž má díky němu v naší patriarchální společnosti vyšší společenský status a více svobody než ona. Jinou variantou je teorie, podle níž muži závidí ženám dělohu. Další modifikací je domněnka, že chlapci se v procesu získávání genderu musí duševně odpoutat od matky, zatímco dívky ne, což vysvětluje menší citovou afiliaci u mužů. [Curran, 2003]

V opozici k psychoanalytickým teoriím (do kterých se teorie identifikace počítá), alespoň co se ověřitelnosti týče, stojí **teorie sociálního učení**. Ty tvrdí, že „*děti získávají gender dvojím způsobem; posilováním (tedy odměnami za genderově přiměřené chování a tresty za chování genderově nepřiměřené) a modelováním.*“ [Curran, 2003, s. 107]

K dalším teoriím patří **kognitivně-vývojové teorie** vycházejících ze studia mentálních procesů, díky nimž děti chápou svá pozorování a prožitky. Děti se snaží nalézt ve světě řád a taky vše třídí do kategorií či schémat, gender a genderové stereotypy nevyjímaje. Navíc pohlaví je značně stálá kategorie se snadně rozpoznatelnými fyzickými znaky.

Z těchto teorií také vychází tvrzení Sandry Bem, že děti nerozlišují gender na základě biologických znaků, ale na základě sociokulturních znaků, jakými jsou například účes nebo oblečení. [Curran, 2003, s. 105]

4.2 Činitelé genderové socializace

Důležitou roli v genderové socializaci hrají hračky. Pokud si děti hrají s těmi správnými hračkami, rodiče je za to náležitě odměňují a také je v tom podporují. Hezkým příkladem může být scéna ze seriálu Přátelé, kdy si Rossův syn Ben hraje s panenkou Barbie a odmítá jí vyměnit za jakoukoli jinou „klučičí“ hračku, což přivádí jeho otce k nepříčetnosti, protože jeho syn si přece nebude hrát s panenkou. Je zajímavé, že společnost je tolerantnější k holčičkám pokud si hrají s hračkami obecně považovanými za klučičí, zatímco pokud si chlapci hrají s „holčičími“ hračkami, okolí už tak tolerantní není. [Curran, 2003]

Abychom zjistili, jaké hračky se dnes považují za holčičí, a které za klučičí, podívali jsme se na nabídku jednoho internetového katalogu hraček¹⁷ do rubrik *Hračky pro holky* a *Hračky pro kluky*.

Podle tohoto katalogu jsou ideálními hračkami pro dceru kočárky („*Buggy pro dvojčátka potěší každou malou slečnu – maminku*“) a nejrůznější příslušenství k nim, panenky s nejrůznějšími doplňky, plyšáci a zvířátka („*Milé módní štěňátko v taštičce jako doplněk*“), dále nejrůznější hračky spojené s péčí o domácnost jako je vaření a úklid, nechybí ani nejrůznější sady na přípravu na povolání (uklízečka, doktorka, prodavačka, kadeřnice). Naproti tomu kluci podle katalogu upřednostní nejrůznější dopravní prostředky (auta, letadla, apod.), buď na manuální, nebo dálkové ovládání, zvířátka (nikoli však roztomilá reálně existující stvoření, ale například „robotického“ dinosaura, co se umí sám o sebe postarat, díky vbudovanému operačnímu systému), nechybí tu také příprava na povolání (popelář, zahrádkář, hasič, farmář, pumpař, závodník) nebo

¹⁷ www.kataloghracek.cz

nejrůznější náradí připravující chlapce na roli kutila. Nesmíme opomenout pistole a stavebnice (i když ty byly většinou prezentovány na dané internetové stránce jako hračky pro obě pohlaví).

Z nabídky daného katalogu můžeme vyvodit několik závěrů. Hračky určené dívkám spojuje orientovanost dovnitř, na domácnost a pečovatelsví (panenky, zvířátka – např. sada *Littlest Pet Shop adoptivní centrum* nebo příprava na povolání doktorky). V kontrastu jsou hračky určené budoucím mužům, které jsou orientované navenek, na dobrodružství. Hračky tedy rozvíjí rozdílné dovednosti u dívek a chlapců.

K podobným závěrům dospěl i Curran po své analýze dětských hraček nabízených v katalozích: *„Hračky pro chlapce podporují zvědavost, vynalézavost, manipulační a konstrukční dovednosti, soutěživost a agresivitu. Ve srovnání s nimi se dívčí hračky vyznačovaly důrazem na jedné straně na manipulaci, na druhé straně však také na tvořivost, pečovatelský přístup.“* [Curran, 2003, s. 116]

Nejenom hračky, ale také dětská literatura podporuje genderové stereotypy. [Curran, 2003] Podíváme-li se na známé pohádky, třeba na *Popelku*, *O Šípkové Růžence* nebo *Zlatovlásku*, tak u hlavní hrdinky se zdůrazňuje její zevnějšek a rozhodně v daném příběhu nehraje aktivní roli. Její úlohou je být pasivní společnicí nebo pomocnicí. Mužští hrdinové naopak podstupují dobrodružství, aby zachránili krásku daného příběhu. *„U chlapeckých hrdinů jsou oceňovány především výkony a chytrost, u dívek přitažlivý vzhled.“* [Curran, 2003, s. 117]

Když děti povyrostou a stanou se školáky, nejednou se k socializačním vlivům přidává i škola, která bohužel taktéž podporuje genderové stereotypní vztahy. Z výzkumů¹⁸ vyplývají zajímavé závěry ohledně odlišného chování učitelů k dívkám a chlapcům, například v opravování chyb. U chlapců jsou učitelé mnohem obezřetnější a také je více podporují v tom, aby své chyby sami našli a opravili je. Nebo učitelé rozdávají různé úkoly různým pohlavím: chlapcům složitější, akademické a zároveň to budou pravděpodobněji oni, kdo bude požádán o obsluhu technického zařízení nebo přenesení lavic. U dívek se bude více oceňovat poslušnost, hezký a upravený zevnějšek a učitelé jim

¹⁸ Např. výzkum Myry a Davida Sadkerových (1994) – uvedeno v [Curran, 2003]

budou dávat úkoly spojené s domácností, např. zalití květin. [Curran, 2003, s. 133]

Během střední školy se dívky mnohdy naučí, že to nejsou vědomosti nebo dovednosti, čím mohou oslnit chlapce, ale oblečení a make-up, tedy to, co dělá dívku feminní. [Curran, 2003] O tomto období se také zmiňuje Gilligan ve své knize *Jiným hlasem*. Dívky se v socializačním procesu učí vnímat a prožívat samy sebe vztahově¹⁹. K tomu, aby si vztahy udržely, je potřeba pasivity, čímž dívky ztrácí schopnost vůle k sebeprosazování. [Gilligan, 2001] Úspěch a sebeprosazení se totiž bere jako součást mužské role, nikoli dívčí. U dívky se mnohem více cení konformita. [Oakley, 200] Patriarchální kultura, ve které dívka vyrůstá, říká dívce, že znevažuje nebo přehlíží její prožívání a chápání světa, čímž se dívka dostává do vnitřního konfliktu sama se sebou. Kým vlastně je? Tou, za kterou jí mají ostatní, tou, za kterou považuje sama sebe? [Gilligan, 2001]

4.3 Socializace v patriarchálně strukturované kultuře

„Děti se dozvídají nejen, že muži a ženy se vzájemně liší, ale také, že muži mají vyšší hodnotu a že vše, co dělají muži, představuje standard, zatímco vše, co dělají ženy, je odchylkou od toho standardu.“ [Curran, 2003, s. 105] Gilligan tak například kritizuje Kohlbergovu stupnici morálního vývoje, právě proto, že vzorek pro její vytvoření tvořili především chlapci. Ti vidí svět logikou spravedlivého přístupu, vztahy s lidmi jako matematické vztahy, zatímco dívky ve zkoumaném vzorku vnímaly svět jako spletenec vztahů odehrávající se v širším časovém rámci, a tudíž do výzkumu „nepasovaly“ [Gilligan, 2001]

„A tyto dvě děti spatřují v Heinzově dilematu²⁰ dva velmi odlišné morální problémy: Jake v něm vidí konflikt mezi životem a majetkem, který lze vyřešit logickou dedukcí, Amy trhlínu v lidském vztahu, kterou lze zacelit jen jeho vlastní nití. Tyto děti si kladou odlišné otázky, pramenící z odlišných koncepcí morálky, a proto docházejí k zásadně neslučitelným odpovědím, jejichž uspořádání do sledu stádií na vzestupné stupnici lidské zralosti, kalibrované

¹⁹ Je zajímavé, že pokud se v médiích objeví zmínka o ženách, tak jsou většinou definovány na základě vztahu (manželka, matka, babička toho a toho).

²⁰ Heinzova manželka je nemocná, a pokud nedostane lék, který si její manžel nemůže dovolit, umře. Kohlberg pokládal dětem otázku, zda by měl Heinz lék ukrást.

podle logiky chlapcových odpovědí, zcela opomíjí odlišnou pravdu, která se objevuje v úsudku dívky.“ [Gilligan, 2001, s. 59]

Gilligan proto navrhuje upravit stupnici morálního vývoje²¹ podle dívčího prožívání světa. Vše začíná **sobeckým stádiem**, na které navazuje stádium **víry v konvenční morálku**, kdy se učí zajímat se o ostatní a že sobeckost je špatná. Ženy v tomto období cítí vinu, pokud jednají jen ve vlastním zájmu. Ve třetím stádiu, **postkonvenční morálky**, se naučí, že ignorovat svoje vlastní zájmy a pocity je stejně tak špatné jako ignorovat je u ostatních. K tomuto porozumění dochází skrze svůj zájem o vztahy s ostatními. [Gilligan, 2001]

²¹ Kohlbergova teorie morálního vývoje zahrnuje 3 stádia, z nichž se každé dělí na další dvě. **prekonvenční úroveň morálky** (orientace na trest; orientace na odměnu), **konvenční úroveň morálky** (orientace na to být hodným dítětem; orientace na řád a zákon), **postkonvenční úroveň morálky** (orientace na společenskou smlouvu; stádium univerzální etiky)

II EMPIRICKÁ ČÁST

5. Design výzkumu

5.1. Identifikace výzkumného cíle:

Z teoretické části diplomové práce vyplynulo, jaký má vliv stereotypní genderový diskurz na utváření genderových vztahů. V předchozí kapitole jsme viděli, co se podílí na reprodukci stereotypního genderového diskurzu. Cílem empirické části práce bude prozkoumat, v jaké míře dochází k reprodukci stereotypního genderového diskurzu v časopisech pro ženy. Výzkum zaměříme na tři z nich, a to ty nejčtenější v České republice²², jmenovitě se budeme zabývat jednotlivými články z časopisů *Svět ženy*, *Blesk pro ženy* a *Chvilka pro tebe*. K dosažení výzkumného cíle použijeme kvantitativní obsahovou analýzu a, pro hlubší porozumění problému, částečně i kvalitativnější analýzu vybraných pasáží .

5.2. Základní výzkumná otázka:

Do jaké míry reprodukuje zkoumaná média stereotypní genderový diskurz?

Teoretická hypotéza: *Ve zkoumaných médiích dochází k reprodukci stereotypního genderového diskurzu.*

5.3. Vedlejší výzkumné otázky, hypotézy a operacionalizace:

V hypotéze jsou obsaženy dva základní koncepty, prvním z nich jsou *zkoumaná média* (jeho operacionalizace je jednoduchá, jsou jimi *Svět ženy*, *Blesk pro ženy* a *Chvilka pro tebe*) a tím druhým je *stereotypní genderový diskurz*. Z Obrázku 1. vidíme, že koncept *stereotypní genderový diskurz* můžeme rozložit na dvě dimenze, a to na *stereotypy související s jednáním mužů a žen* a na *stereotypní chápání typicky mužských a ženských vlastností*. V práci se bude pracovat s těmito indikátory reprodukce stereotypů souvisejících s jednáním mužů a žen jsou: *genderově stereotypní rozdělení domácích prací*, *genderově stereotypní rozdělení na muže-živitele a ženu – strážkyni rodinného krbu* (její příjem je podřízen „kariéře“ matky) a *genderově stereotypní rozdělení*

²² Data získána z Media Projektu za období 1.4. – 30.9.2009, Dostupné na: <<http://www.uvdt.cz/Upload/737.pdf>>

sociálních sfér, v nichž se jedinci různého pohlaví vyskytují a genderově stereotypní pojetí štěstí ženy. Indikátory stereotypního chápání typicky ženských a mužských vlastností jsou uvedeny níže.

Koncept

genderově
stereotypní
diskurz

Dimenze

gend.
stereotypní
diskurz
související s
jednáním mužů
a žen

gend.
stereotypní
chápání typicky
ženských a
mužských
vlastností

Indikátory

genderově
stereotypní
rozdělení
domácích prací

genderově
stereotypní
pojetí sociálních
sfér, v nichž se
jedinci různého
pohlaví převážně
vyskytují

mužův příjem je
hlavní, ženin je
podružný

genderově
stereotypní
pojetí štěstí
ženy

Obrázek 1

5.3.1. Stereotypní chápání typicky ženských a mužských vlastností

Jaké vlastnosti budou připisovány jednotlivým pohlavím?

Seznam indikátorů stereotypně chápaných mužských a ženských vlastností jsme sestavili na základě teoretické části a prostudované literatury a zahrnuje:

Tradičně chápané:

mužské vlastnosti:

1. nezávislost
2. aktivita, výkonnost
3. tvrdost, drsnost
4. soutěživost
5. úspěšnost
6. sexuální výkonnost, aktivita
7. fyzická zdatnost
8. agresivita
9. dominance
10. odvaha
11. technická zdatnost,
12. věrnost
13. nevěra
14. charisma (Lipovetsky)

ženské vlastnosti

1. Vztahovost
2. Závislost
3. Pasivita
4. Péče
5. Emotivnost/citlivost
6. Sexuální pasivita
7. Submisivita
8. Fyz. nezdatnost
9. Orientace na domov a rodinu
10. Vzhled/Přitažlivost
11. Technická nešikovnost
12. věrnost
13. nevěra

David s Brannonem (1976)²³ říkají, že *nezávislost*, soběstačnost a *tvrdost* jsou jedním z imperativů mužnosti (*the sturdy oak* – buď tvrdák, pevný jako dub/skála), naopak příchýlnost a *závislost* jsou považovány za ženské vlastnosti (z tradičně mužského pohledu spíše slabosti, více než vlastnosti). *Odvaha*, *agresivita* (*give 'em hell* – natři jim to, běžte všichni k čertu, nedej se, riskuj!) a *dominance* (*the big wheel* – buď někdo!, velké zvíře – být nadřazen druhým je měřítkem mužnosti) patří mezi další imperativy mužnosti. Badinter se naopak vyjadřuje o ženské roli jako o *pasivní*, poslušné a *submisivní*. U muže

²³ Uvedeno v Badinter, 1999, s. 135-136.

se naopak předpokládá *aktivita* (zmocnit se, vzít, vniknout, ovládat a potvrdit i silou, když je to nevyhnutelné). [Badinter, 1999, s. 103] Curran (2003) definuje jako další mužské vlastnosti *soutěživost* (být lepší než ostatní), *úspěšnost* a *technickou zdatnost*. *Sexuální výkonnost a sexuální aktivita* souvisí s jakousi „falickou všemohoucností“, muž musí být vždy připraven k projevení zájmu o ženu a o sex. Kouzlo osobnosti, *charisma*, bylo přidáno na základě tvrzení Lipovetskyho, že muž musí ženu okouzlit a činí tak nejrůznějšími způsoby, například smyslem pro humor nebo právě osobním charismatem. [Lipovetsky, 2007] Feminní vlastnosti jako *péče*, *emotivnost/citlivost*, *nepřílišná fyzická zdatnost*, *orientace na rodinu* chápeme jako protiklady typických maskulinních vlastností a byly sestaveny na základě přečtené literatury [např. Curran 2003 nebo Lipovetsky 2007] Vlastnosti *vzhled/přitažlivost* jsme přidali na základě *Třetí ženy*, v níž Lipovetsky zdůrazňuje úlohu ženského vzhledu při získávání partnera. [Lipovetsky, 2007]. Vlastnosti *věrnost/nevěra* jsme též zvolili na základě četby Lipovetskeho. *Vztahovost* byla přidána na základě tvrzení Giliganové, že dívky prožívají svět vztahově.

Na základě výše uvedeného vyvozujeme tuto první pracovní hypotézu:

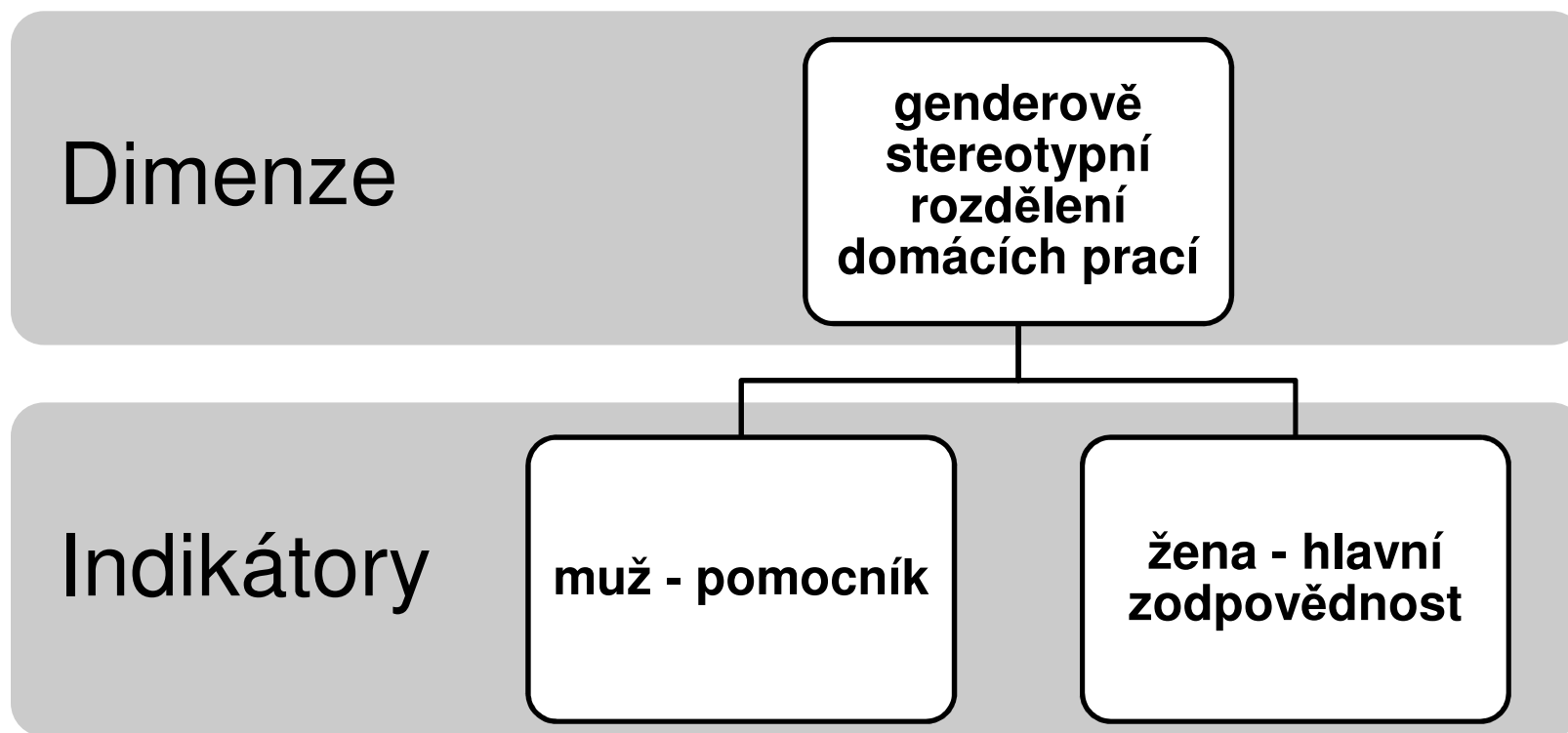
Hypotéza 1.: *Domníváme se, že se při popisu vlastností mužů a žen se budou zkoumaná periodika držet stereotypního chápání typicky ženských a mužských vlastností.*

5.3.2. Stereotypní rozdělení domácích prací

Kdo je primárně spojován s výkonem domácích prací?

Z teoretické části diplomové práce víme [viz např. Maříková 2000, Čermáková 2000, Lipovetsky 2007], že podle stereotypního genderového diskurzu by měla žena mít hlavní zodpovědnost za chod domácnosti. Ženy mnohdy zvládání chodu domácnosti považují za součást své identity. Jsou to ony, kdo zadává ostatním členům rodiny úkoly, jak pomoci s péčí o domácnost. Zatímco muži jsou většinou šéfové ve svém zaměstnání, jejich protějšky velí v domácnosti a péči o ní. Proto jsme jako indikátory stereotypního rozdělení domácích prací zvolili reprodukci schématu *muž – pomocník*, *žena – hlavní zodpovědnost* (viz Obrázek 2). Z čehož vyplývá naše druhá pracovní hypotéza:

Hypotéza 2.: *Domníváme se, že s domácími pracemi bude primárně spojována žena, zatímco muž bude prezentován jako pomocník.*

Obrázek 2

5.3.3. Sociální sféry, v nichž se jedinci vyskytují

Jaké sociální sféry budou přisuzovány jednotlivým pohlavím?

V našem výzkumu se zaměříme na dvě sféry, a to soukromou a společenskou. Podle stereotypního genderového diskurzu se žena vyskytuje převážně v té soukromé, se vstupem na trh práce se začíná objevovat i ve sféře společenské. Přesto je ale stále primárně spojována s domovem, dětmi a rodinou. Muž se naopak podle stereotypního genderového diskurzu má vyskytovat především mimo domov. [Čermáková, 2000] Díky feministickému hnutí si někteří ale uvědomili, že žena a děti potřebují muže doma, aby s nimi trávil čas. Proto očekáváme, že se muži budou v člancích zkoumaných periodik objevovat okrajově i v soukromé sféře. Do soukromé sféry patří vztahy (rodinné, mezi partnery, sexuální život) péče o děti a jejich výchovu, výkon domácích prací apod. Společenská sféra zahrnuje širší mezilidské vztahy (např. přátelství), pracovní vztahy (zaměstnání), cestování, kulturu, zábavu, apod. Jak ukazuje Obrázek 3, jako indikátory dimenze *genderově stereotypního pojetí sociálních sfér, v nichž se jedinci různého pohlaví převážně vyskytují* jsme zvolili: *ženy v soukromé sféře, okrajově ve společenské a muži ve společenské sféře, okrajově v soukromé*. Naše třetí pracovní hypotéza tudíž zní:

Hypotéza 3.: *Předpokládáme, že časopisy budou prezentovat ženy v soukromé a okrajově ve společenské sféře, zatímco muži budou dominantní ve sféře společenské.*

Dimenze

gend. stereotypní
pojetí sociálních
sfér, v nichž se
jedinci různého
pohlaví převážně
vyskytují

Indikátory

ženy v soukromé
sféře, okrajově ve
společenské

muži ve společenské
sféře, okrajově v
soukromé

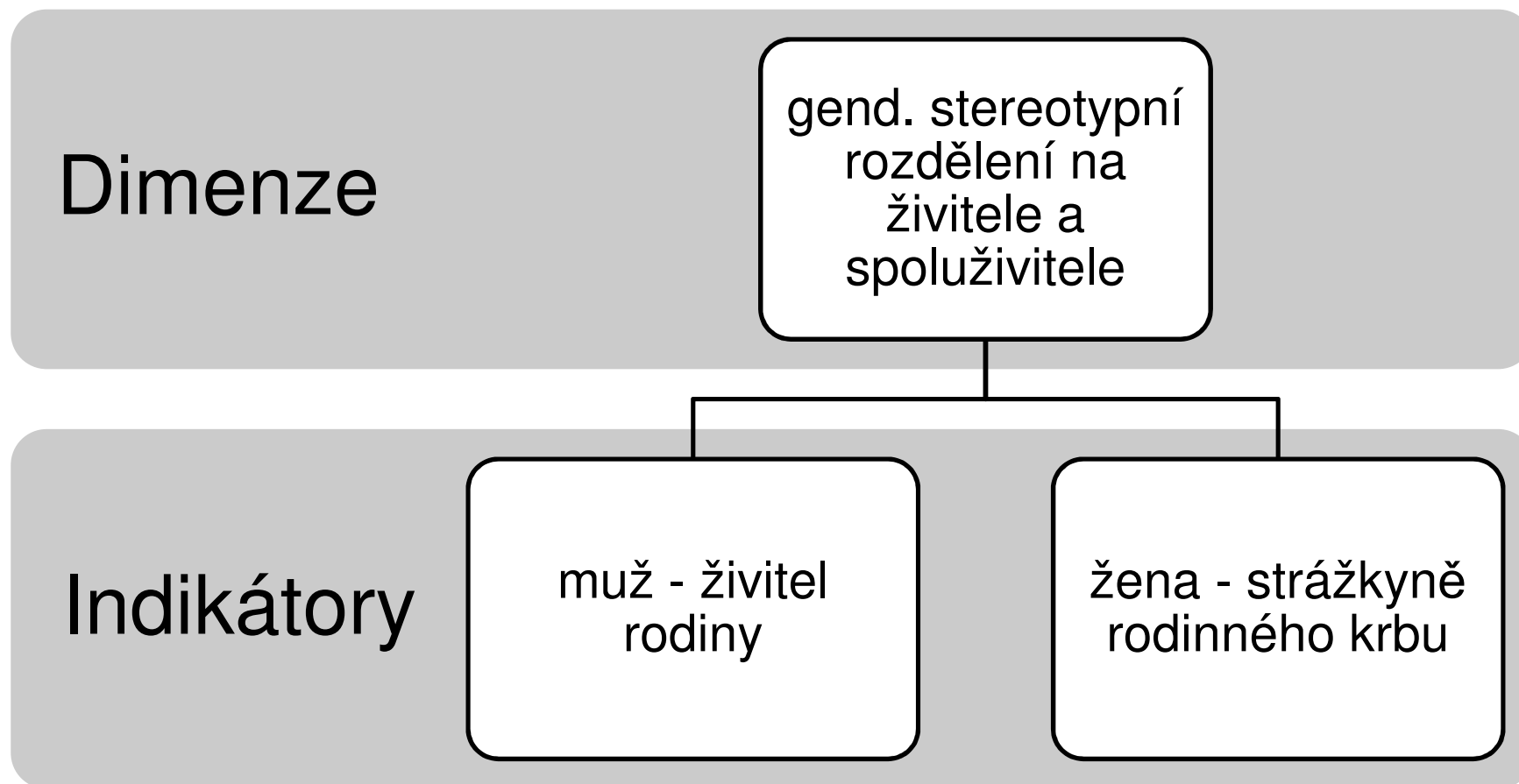
Obrázek 3

5.3.4. Stereotypní rozdělení na živitele a na spoluživitele

Kdo je živatelem rodiny?

Z literatury jsme se dozvěděli, že v České republice stále přetrvává stereotypní genderový diskurz, který chápe muže na prvním místě jako živitele rodiny a ženu na prvním místě jako matku, strážkyni rodinného krbu. Takovéto rozdělení rolí v rodině je často důsledkem, nejenom socializace holčiček jako budoucích maminek a partnerek, a kluků jako těch, kdo jednou budou vydělávat peníze, ale též důsledkem toho, že z důvodu těhotenství naprostá většina žen opouští svá zaměstnání, zatímco jejich partneři postupují v kariérním žebříčku výše a výše. Dalším faktorem, proč je muž prezentován jako živitel, je i fakt, že ženy dostávají v průměru nižší plat než muži, a to často i v případě, že pracují na stejné pozici. (viz např. Tuček 2000) Málokdy má žena vyšší příjem než muž a ještě menší procento mužů se rozhodne zůstat doma s potomkem/potomky. Proto jsme, jak je vidět na Obrázku 4, zvolili za indikátory stereotypního rozdělení na živitele a spoluživitele zvolili: *Muž - živitel rodiny*, *Žena - strážkyně rodinného krbu*. A naše čtvrtá pracovní hypotéza zní:

Hypotéza 4.: *Předpokládáme, že muži budou prezentováni jako živitelé rodin, zatímco ženin příjem bude podružný její roli partnerky a případně matky.*

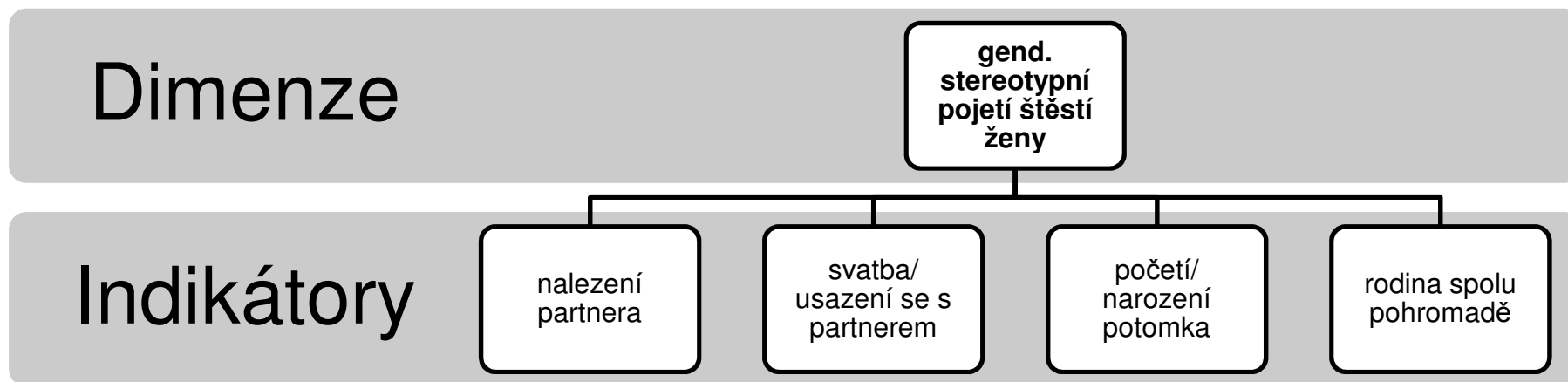
Obrázek 4

5.3.5. Stereotypní pojetí štěstí ženy

Co (u)činí ženu šťastnou?

Už malé holčičky se skrze hru dozvídají, že jednou budou maminkami a že stát se maminkou je to nejlepší, co se jim v životě může přihodit. Vedle panenek-miminek si také dívky hrají s nevěstami a ženichy, tedy sní o kariéře partnerky muže. Jak upozorňuje Čermáková (2000), majoritní část české veřejnosti stále vnímá ženu především jako matku, na svobodné bezdětné (mladé) ženy se ještě stále kouká skrz prsty. Proto se domníváme, že indikátory stereotypního pojetí štěstí ženy mohou být *nalezení partnera, svatba/usazení se s partnerem, početí/narození potomka a rodina spolu pohromadě* (viz Obrázek 5). A budeme testovat platnost této páté pracovní hypotézy:

Hypotéza 5: *Domníváme se, že štěstí ženy bude spojováno s nalezením partnera, svatbou/usazením se s partnerem, početím/narozením potomka a s tím, že bude rodina spolu pohromadě.*

Obrázek 5

5.4. Identifikační proměnné:

Pro náš výzkum jsme si stanovili následující identifikační proměnné:

1. **Název časopisu** – Svět ženy, Blesk pro ženy, Chvilka pro tebe.
2. **Ročník časopisu** – uvádí rok, ve kterém vyšlo zkoumané číslo časopisu.
3. **Měsíc/týden vydání** – uvádí měsíc (u měsíčníku) a týden (u týdeníků), ve kterém zkoumané číslo časopisu vyšlo.
4. **Rubrika** – uvádí rubriku, do které spadá zkoumaná analytická jednotka. Protože se naše práce zabývá vztahy mezi ženami a muži, rozhodli jsme se analyzovat pouze ty rubriky, které se ke vztahům přímo vyjadřují. V měsíčníku *Svět ženy* to jsou následující rubriky: Erotické jiskření, Křižovatky osudu, Na citlivé téma, Přihodilo se mi, Rodiče na jedničku, Z hloubi duše, Téma měsíce. V týdeníku *Blesk pro ženy* budeme analyzovat téměř všechny rubriky, s výjimkou receptů, módy a rubrik bulvárního charakteru. Rozhodli jsme se pro toto řešení z důvodu nestálosti některých rubrik. Z *Chvilky pro tebe* nás budou zajímat následující rubriky: Kde se stala chyba, Love story, Portréty slavných, Deník paní Alice, Příběh ze života, Věřte-nevěřte, Bizardní osudy, Mini příběh, Krimi příběh.

5.5. Volba metody výzkumu

Náš výzkum je založen na metodě kvantitativní obsahové analýzy. Bernard Berelson [1952, s. 18] definuje kvantitativní obsahovou analýzu jako výzkumnou techniku *“pro objektivní, systematický a kvantitativní popis manifestního obsahu komunikace”*. Mezi její hlavní přednosti patří validita, opakovatelnost a nezávislost na tazateli. [McQuail, 1999].

Kvantitativní obsahová analýza je dnes nejoblíbenější metodou výzkumu mediální komunikace. Počátek této výzkumné metody se datuje do 30. let 20. století, kdy se používala k analýze propagandy a násilí ve filmech. Od 50. let 20. století se masově rozšiřovalo televizní vysílání, což bylo dalším impulzem pro rozvoj této výzkumné metody (opět se používala především pro výzkum násilí v televizním vysílání). Dalším zlomovým bodem byla 80. léta a rozšíření

osobních počítačů, které umožňovaly rychlejší zpracování dat. [Riffe, Lacy, Drager, 2005]

McQuail ve své knize *Teorie masové komunikace* [1999, s. 308] uvádí tento základní postup, jak provádět obsahovou analýzu:

Nejprve musíme *zvolit vzorek obsahu*, poté *vytvořit relevantní rámec kategorií vnějších referentů* a dále *zvolit jednotku analýzy obsahu*. Za pomoci *počítání frekvence zvolených jednotek obsahu zmiňujících se o relevantních tématech* umístíme obsah do *přípraveného rámce* a poté *vyjádříme výsledky jako celkovou skladbu vybraného vzorku obsahu podle frekvence výskytu hledaných referencí*.

Důležitými předpoklady, uvádí McQuail, pro to, aby tento postup platil, je, aby spojení mezi vnějším objektem reference a referencí v textu bylo dostatečně zřetelné a jednoznačné a zároveň aby frekvence výskytu vybraných referencí přesvědčivě a objektivním způsobem vyjadřovala převažující „význam“ textu. Tato metoda vytváří statistický souhrn velmi rozsáhlé mediální reality. Využívá se pro mnoho účelů, ale nejvíce pro srovnání mediálního obsahu se známou distribucí výskytu v „sociální realitě.“ [McQuail, 1999, s. 309].

5.7. Definice populace:

Populaci v našem výzkumu tvoří tři nejčtenější časopisy pro ženy, Svět ženy, Blesk pro ženy a Chvilka pro tebe. Rozhodli jsme se do výzkumu nezahrnout časopisy životního stylu, protože jejich čtenost je o více jak polovinu nižší.²⁴

5.8. Definice a konstrukce vzorku:

Zkoumaný vzorek jsme pro měsíčník *Svět ženy* vybrali metodou konstruovaného roku z let 2005 – 2009. Do vzorku tedy spadá 12 čísel za pětileté období. Rozhodli jsme se pro metodu konstruovaného roku²⁵ [Riffe,

²⁴ Nejčtenější časopis pro ženy, Svět ženy, má podle Media Projektu 715 tisíc čtenářů/čtenářek, oproti nejčtenějšímu lifestylovému časopisu Glanc, který jich má jen 276 tisíc.

²⁵ To znamená, 1 číslo z ledna, 1 číslo z února, atd.

Lacy, Drager, 2005, s. 117], protože poskytuje nejucelenější obraz daného časopisu, a to díky tomu, že jsme se zaměřili na téměř celý jeho obsah.

U týdeníků *Blesk pro ženy*, *Chvilka pro tebe* jsme se opět řídili podle rady Riffe a jeho kolegů [Riffe, Lacy, Drager, 2005, s. 117] vybrali jsme jedno náhodné číslo z každého měsíce za jeden rok (v našem případě rok 2009), čímž jsme získali vzorek 24 čísel.

Uskutečněním výběru s pomocí těchto výběrových technik jsme se snažili zaručit vyváženost a reprezentativitu vzorku.

5.9. Analytická jednotka:

Analytickou jednotkou v naší práci je článek.

6 Výsledky analýzy

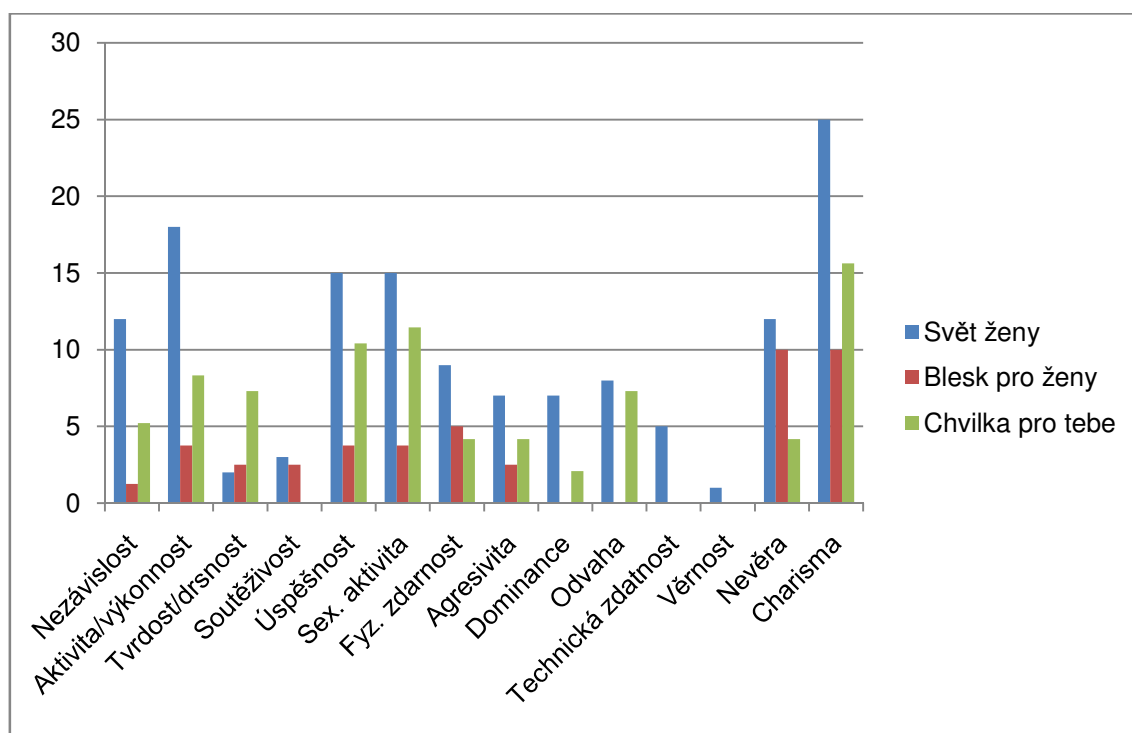
6.1. Popis vzorku

Během výzkumu jsme zanalyzovaly celkem 276 článků. Z časopisu Svět ženy to bylo 100 článků, z Blesku pro ženy 80 článků a z Chvilky pro tebe 96 článků. V následujících podkapitolách prezentujeme výsledky provedené obsahové analýzy. Výsledky se pokusíme interpretovat a propojit s teorií uvedenou v předchozích kapitolách.

6.2.1 Typické mužské vlastnosti

Muži v časopisech pro ženy hráli především roli partnerů. Většina článků byla zaměřena na příběh ženy, na její vlastnosti, *žádným* vlastnostem mužů v nich nebylo věnováno mnoho prostoru, proto je výskyt článků reprodukcí stereotypní představy o typicky mužských vlastnostechi poměrně nízký.

Graf 1 - Stereotypní mužské vlastnosti v procentech

Jak vidíme z Grafu 1, v článcích všech periodik se nejvíce vyskytovala vlastnost charisma. Důvodem, proč se tato vlastnost vyskytovala nejčastěji ze všech ostatních, je pravděpodobně charakter článků v daných periodicích – muži „museli“ něčím ženu zaujmout, aby se mohl rozehrát jejich příběh. Poměrně vysoký byl i výskyt nevěry, kdy muži opouštěli své ženy pro jiné,

mladší a mnohdy i krásnější ženy. Docházelo tak k reprodukci stereotypního genderového diskurzu, podle nějž „[t]ělesné kvality mají u žen... mnohonásobně vyšší hodnotu než kvality ducha“ [Lipovetsky, 2007, s. 69], což vytváří na ženy obrovský tlak, aby se snažily být stále krásné a mladé. Ne nadarmo se napříč zkoumanými periodiky objevovalo téma anorexie, a jak uvidíme později, tak téma vzhledu ženy se vyskytovalo přibližně v 25,6 procentech ze všech zkoumaných článků, tedy v každém čtvrtém článku byl vzhled tematizován. Příběhy ženám sdělovaly, že tím, co jim muže „udrží“, není jejich povaha a charakter, ale již zmíněné tělesné kvality. Tento pocit dále podporoval značný prostor věnovaný rubrikám s radami, jak zhubnout, jak se líčit, apod. Muži ve zkoumaných periodikách v drtivé většině nedokázali odolat pokušení opustit své starnoucí manželky, čehož vyplývá téměř nulový se výskyt vlastnosti *věrnost*. Podle údajů ČSÚ se v České republice rozpadá téměř 50 procent manželství, což svědčí o rozpadající se hodnotě věrnosti a stabilitě svazku.

Je zajímavé se podívat, jak se lišily jednotlivé časopisy v reprodukci stereotypů o typicky mužských vlastnostech.

Muži ve *Světě ženy* byli charismatictí, nezávislí, aktivní, úspěšní (což souviselo i se zdravou soutěživostí) a sexuálně aktivní. Pokud se vyskytovala agresivita (ve smyslu násilného chování), byla brána za patologii. Technická zdatnost se jim hodila k seznámení se ženou, obzvláště pokud se jí porouchalo auto.

Blesk pro ženy chápe muže především jako charismatické a nevěrné. Vlastnost nevěra se často chápala negativně – muži opouštěli své ženy. Nepříliš často bývají agresivní a fyzicky zdatní. Pokud se takové vlastnosti vyskytovaly, tak u jedinců psychicky narušených. Přibližně stejnou hodnotu přisuzuje časopis vlastnostem aktivita/výkonnost, úspěšnost a sexuální aktivita. Vlastnosti nezávislost, tvrdost a soutěživost se v *Blesku pro ženy* téměř nevyskytovaly. Periodikum vůbec nepracovalo s vlastnostmi, jako je věrnost, technická zdatnost, odvaha a dominance.

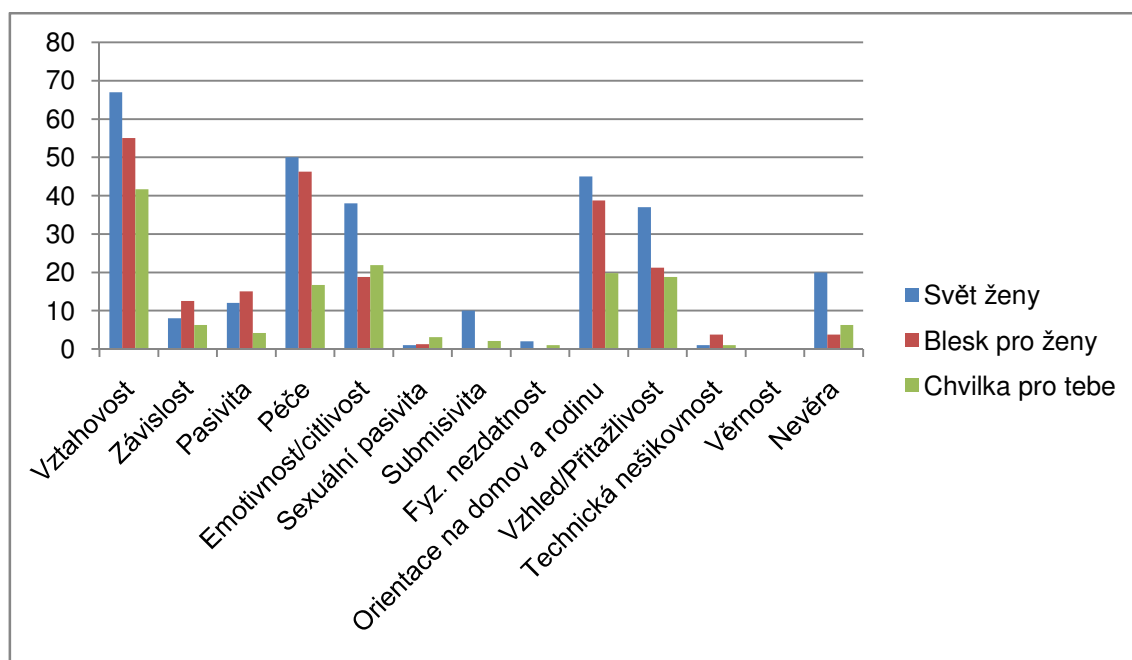
Ve *Chvilce pro tebe* byl muž charismatický, sexuálně aktivní, úspěšný a aktivní. Méně byl už drsný/tvrdý, nezávislý, odvážný, fyzicky zdatný a úplně nejméně dominantní. A opět nikdy nevyhrál nad pokušením opustit manželku.

6.2.2 Typické ženské vlastnosti

Ženy byly v naprosté většině zkoumaných článků hlavními hrdinkami, které prožívaly více (*Chvilka pro tebe*) či méně (*Svět ženy*, *Blesk pro ženy*) neuvěřitelné příběhy.

Svým tematickým zaměřením uvedené časopisy reprodukovaly stereotypní genderový diskurz. Nechyběla témata jako líčení, móda, hubnutí, cvičení, rady odborníka týkající se jak intimních problémů, tak i právních, jak si zvelebit bydlení, recepty, atd. Některá témata jako *anorexie* a *manželé – mamánci* se vyskytovala napříč všemi zkoumanými periodiky. Dalším tématem, které se objevilo jak ve *Světě ženy*, tak v *Blesku pro ženy* byl *alkoholismus* ženy. Na základě opakovaného výskytu témat se domníváme, že jsou aktuální pro českou současnou společnost. *Svět ženy* pravděpodobně považuje *znásilnění* za velké téma, objevilo se opakovaně v roce 2005 a 2008. Dalším častým tématem ve *Světě ženy* byla *nevěra*, vyskytovala se ve 20% zkoumaných článků, tedy v každém pátém článku.

Graf 2 - Stereotypní ženské vlastnosti v procentech

Z Grafu 2 vidíme, že profily žen ve všech sledovaných časopisech si byly podobné. Ženy byly nejčastěji zobrazovány ve vztazích. I když byly úspěšné právničky, nebo se jim dařilo v jakémkoli jiném povolání, kariérní úspěch jim nepřinesl pocitu štěstí a uspokojení. Tyto pocity jim přinesla až úspěšnost ve

vztazích, ať už to znamenalo najít si partnera nebo si pořídit potomka. Dále docházelo k reprodukci stereotypních charakteristik žen jako péče o manžela, děti nebo domácnost, byl zdůrazňován jejich vzhled, citlivost/emotivnost a též určitá orientace na rodinu a domácnosti. To se shoduje s myšlenkami Gillese Lipovetskeho: *„Ženský způsob začlenění se do společnosti se nadále silně zaměřuje na mezilidské vztahy, sféru psychiky, intimitu, citové, domácí a estetické zájmy...“* [Lipovetsky, 2007, s. 326] Tématu vztahovosti žen se také věnuje celá kniha Carol Gilligan *Jiným hlasem*. Není divu, že téma vztahovosti žen se vyskytovalo mnohem častěji než jiné vlastnosti.

Téma vzhledu se vyskytovalo a zdůrazňovalo v každém čtvrtém článku, což svědčí o důležitosti tohoto tématu v naší společnosti. O posedlosti vzhledem Lipovetsky říká: *„Není již důležité nosit poslední módu, ale je stále důležitější skýtat mladiství a štíhlý obraz. ...naopak [se] zvyšuje energie mobilizovaná s cílem potříť vrásky a nadváhu. Úspěch topmodelek zrcadlí stále vyšší cenu, kterou naše společnosti přisuzují tělesnému vzhledu, tělesnému napětí a mladistvosti formy. Současnému fetišismu mladého a pevného těla bez nadbytečného tuku odpovídá modloslužebnictví topmodelek. ...a sen o věčném mládí, který vyvstává stále živěji.“* [Lipovetsky, 2007, s. 196] A přesně takové, mladší a krásnější jsou ženy, které přebírají hlavními hrdinkami příběhů jejich partnery.

Nevěra byla pozitivně konotována – příběhy byly psány z pohledu žen, které si díky nevěrnému partnerovi nebo vlastní nevěře našly lepšího partnera a nebo příběhy byly vyprávěny samotnými milenkami. Ty líčily své sokyně v lásce jako ty špatné, jako ty, co manipulují se svými partnery tak obratně, že muži od nich nedokáží nebo nemůžou odejít. „Oficiální“ partnerky byly často popisovány jako ošklivé, hysterické, s naprosto nemožným chováním. Objevila se i „oficiální“ partnerka, která upřednostňovala kariéru před rodinou, zatímco budoucí milenka a později i manželka byla ze starání se o děti a o domácnost unešená, čímž si získala lásku svého budoucího manžela.²⁶ . Jak říká jedna redaktorka časopisu Blesk pro ženy [16.2.2009, s. 57]: *„I když to je překvapivé, Češi jsou k nevěrám poměrně tolerantní. Někteří to obhajují tím, že člověk prostě není od přírody monogamní tvor.“*

²⁶ Srovnej se Svět ženy, červen 2009.

Téma věrnosti žen nebylo, stejně jako u mužů, tématizováno.

Na druhou stranu, podle stereotypního genderového diskurzu pro ženy typická pasivita, submisivita a závislost nebyly ve zkoumaných periodických reprodukovány. Ba naopak, ženy byly vybízeny k **aktivitě** [Svět ženy, říjen 2005, s. 87]: „*Když se kolem sebe s rozvahou rozhlédnete, možná nějakého vhodného přítele najdete. Nejlepší je hledat v největší tmě pod svícnem, tedy ve svém bezprostředním okolí – v práci, v místě bydliště.*“ Jak upozorňuje Lipovetsky (2007), čtyřicátá léta dvacátého století přinesla změnu ve struktuře svádění. Alespoň v masové kultuře už na něj muži nemají monopol, objevují se ženy, které se nebojí učinit první kroky v seznámení s mužem. A takových žen přibývá. Už dávno v médiích neplatí staré české pořekadlo „Sed’ panenka v koutě, jsi-li hodná, najdou tě“.²⁷

Na základě výše uvedených skutečností můžeme říci, že Hypotéza 1 *Domníváme se, že se při popisu stereotypních vlastností mužů a žen se budou zkoumaná periodika držet stereotypního chápání typicky ženských a mužských vlastností* byla **částečně potvrzena**. Ze stereotypních mužských vlastností periodika nejčastěji reprodukovaly vlastnosti *charisma, sexuální aktivita a aktivita/výkonnost*. Naopak ze stereotypně chápaných mužských vlastností se téměř nevyskytovala věrnost, technická zdatnost a soutěživost. Z ženských vlastností byly nejvíce reprodukovány vlastnosti *vztahovost, péče, orientace na domov a rodinu*. V kontrastu k těmto vlastnostem nedocházelo k téměř žádné reprodukci následujících stereotypně chápaných ženských vlastností: *fyzické nezdatnosti, sexuální pasivity a technické nešikovnosti*.

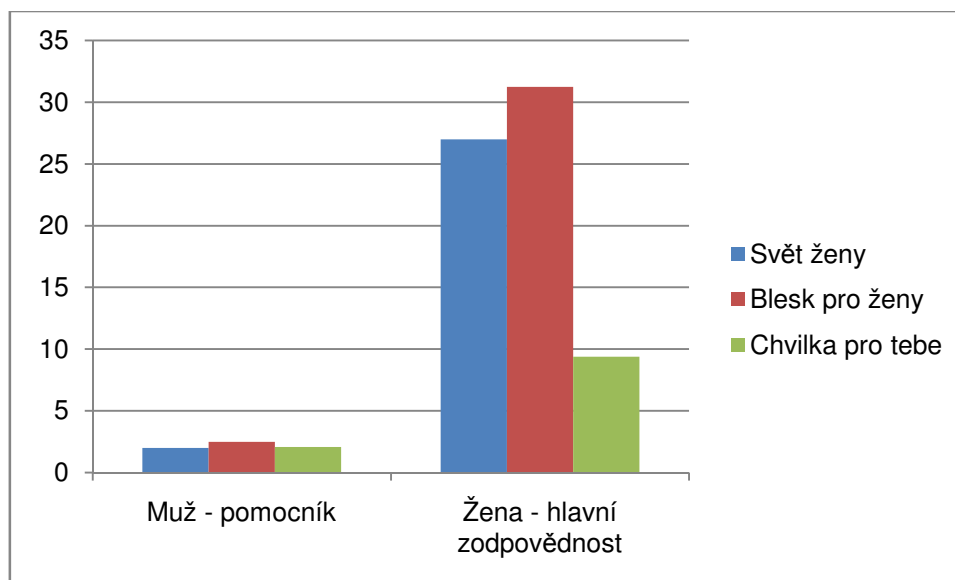
²⁷ Ačkoli na tomto místě je třeba upozornit na skutečnost, že zdokumentovaná proměna genderového diskurzu se nemusí projevit ve změně charakteru genderových vztahů. Na povrchu jsou ženy masovými médii vybízeny k aktivitě, ale v jádru zůstávají stejné jako v minulosti – čekají až je (vysněný) muž osloví. Slovy Lipovetskeho „*Ženská iniciativa zdaleka nepředstavuje normu a uplatňuje se v případech zoufalství, takřka jako poslední východisko, pokud se ukáže, že muži jsou příliš pasivní nebo ostýchaví. Ženy si jistě vydobýly právo vyjadřovat otevřeněji svou touhu, avšak divadlo svádění se přesto nestalo rovnostářských. Iniciativa zůstává na mužích a – což je pozoruhodné – ženám to tak vyhovuje.*“ [Lipovetsky, 2007, s. 67-68]

6. 3. Stereotypní rozdělení domácích prací

„Zatímco nervózním pohledem inventarizujete, co kde není uklizeno, hlavou vám letí seznam nákupů a prsty bezděčně odpočítávají dosud neupečené druhy cukroví...“ [Svět ženy, prosinec 2008, s. 36]

Jak ukazuje Graf 3., jsou to ženy, kdo nesou v člancích v člancích ve zkoumaných periodických hlavní zodpovědnost za výkon domácích prací, téma mužů jako pomocníků nebylo příliš rozvíjeno, buď proto, že nebylo považováno za důležité, anebo proto, že se domácích prací muži možná neúčastní vůbec. Platilo tedy to, jak popisuje realitu genderových vztahů v oblasti domácích prací Hana Maříková: *„Odpovědi žen²⁸ mohou odrážet zcela všední a banální skutečnost, že domácnost je stále v první řadě „záležitostí ženy“ (a až pak teprve muže), že je to žena, která „vše zajišťuje“ (byť ne vždy vše dělá) a že hlavní díl odpovědnosti za všední chod domácnosti spočívá na ní (nikoli na jejím muži),...[muž tak] zůstává...v roli pomocníka (jako ostatní muži)...“ [Maříková, 2000, s. 135]*

Graf 3 - Stereotypní rozdělení domácích prací v procentech

Ve *Světě ženy* a *Blesku pro ženy* byly domácí práce prezentovány jako něco ženě vlastního, něco, na co by měly být pyšné, že dělají. To ženy pravděpodobně utvrzuje v tom, aby zůstaly vládkyněmi domácnosti a nepřenechaly hlavní zodpovědnost za její chod mužům.

²⁸ Výzkum [VŠ 98]

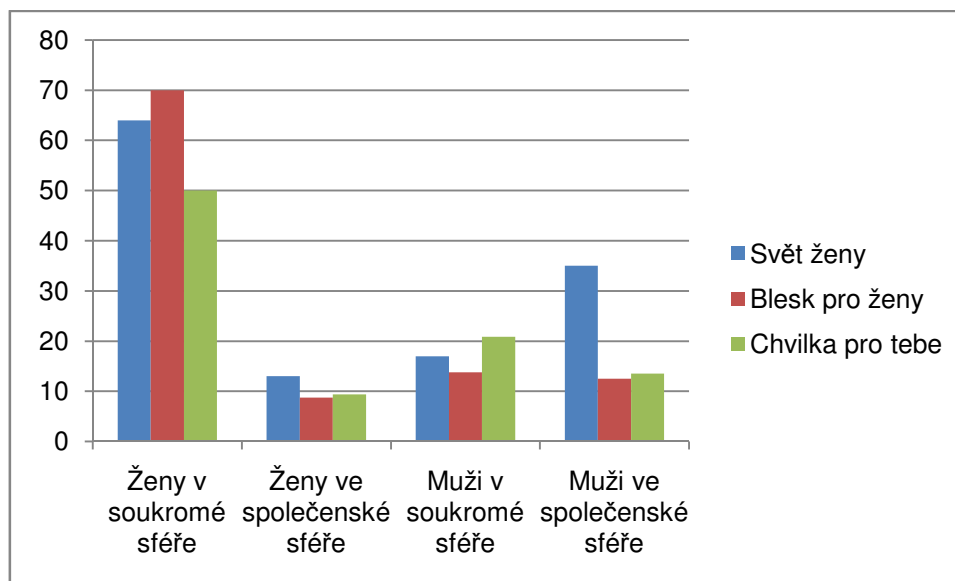
V jednom vydání *Světa ženy* (červen, 2009) bylo dokonce téma domácích prací tématem měsíce. Obsah článku byl ambivalentní, protože na jedné straně se ženám radilo, aby zapojily ostatní členy rodiny a „nepřeháněly“ to, na další straně se opět mluvilo jen o tom, jak to všechno zvládnout sama. Ženy, které to s úklidem „nepřehání“ byly označeny za špatné manželky a matky. Co se od žen očekává můžeme ilustrovat následující citací z rubriky *Téma měsíce*: „Z mužského pohledu jsou to jenom maličkosti, co se po ženě chce. Ale opak je pravdou. Jenom zajistit, aby doma bylo pořád nakoupeno a navařeno, aby nikdy nechyběly vyprané ponožky a dokonale vyžehlené košile, aby děti byly čisté, měly všechno do školy, aby byl utřený prach a podlahy se leskly, a tak dále a tak dále.“ [Svět ženy, červen 2009, s. 26] Takovýto úvod poměrně jasně staví ženu do stereotypní pozice hospodyně, která má mít domácnost pod kontrolou, a reprodukuje normu toho, jaké všechny domácí práce má udělat. Otázkou zůstává, proč by se na péči o domácnost nemohl podílet její muž, případně i děti? Na další straně se autorka věnuje domácí pohodě a jak jí vytvořit. Navrhuje, aby se domácí práce nestaly hlavní náplní volného času ženy (o pomoci partnera tu není ani slovo), ale v závěru článku se objevuje věta: „Nechceme tvrdit, že je v pořádku, když je v bytě špína, manžel nemůže najít čisté slipy a spíš zeje prázdnotou.“ (s. 29) Opět se tu znovuobjevuje téma ženy, která to má doma všechno „na povel“. Domníváme se, že se články v *Tématu měsíce* snažily sdělit ženám, aby to nepřeháněly s domácími pracemi, ale rozhodně nebylo cílem sdělit ženám, že mají také partnery a děti, kteří jsou ideálními pomocníky.

Z důvodu bulvárnějšího charakteru *Chvilky pro tebe*, téma domácích prací se v časopise téměř neobjevovalo.

Celkově lze na základě výše uvedeného říci, že platnost hypotézy *Domníváme se, že s domácími pracemi bude primárně spojována žena, zatímco muž bude prezentován jako pomocník* se **potvrdila**.

6.4. Stereotypní rozdělení sociálních sfér

Graf 4 - Stereotypní rozdělení sociálních sfér v procentech

Z Grafu 4. vidíme, že ženy jasně převažují v soukromé sféře, zatímco u mužů to tak jasné není. Ve *Světě ženy* se muži více vyskytovali ve společenské sféře, zatímco ve zbývajících dvou periodikách se více pohybovali v soukromé sféře. Důvodem tohoto nestereotypního rozdělení může být fakt, že muži byli v časopisech prezentováni jako partneři, a proto se častěji vyskytovali v rodině. V *Blesku pro ženy* se do společenské sféry ženy dostaly hlavně díky rozhovorům se slavnými ženami. Na druhou stranu je důležité podotknout, že interview byla více vedena o jejich soukromém než profesionálním životě.

Periodika reprodukovala stereotypní představu ženy, kterou mnohem více naplňuje soukromá sféra (rodinný život) než sféra profesní. Výjimkou byl článek v *Chvilce pro tebe* o ženě, která se navzdory protestům svých rodičů stala lékařkou. „Učila jsem se dobře, ale rodiče nad vysvědčením vždy jen pokrčili rameny. Prý se vdám, budu se starat o manžela, tak k čemu nějaké studování,“ vzpomíná Marie trochu s hořkostí v hlase.“ [Blesk pro ženy, 12.8.2009, s. 12-13] Lékařská profese jí přinášela satisfakci a smysl života. Nakonec se musela vrátit z Afriky do Česka a postarat o právě ovdovělou matku, což jí nestereotypně nepřinášelo žádné potěšení nebo spokojenost. Její srdce zůstalo v Africe, kde dělala užitečné věci.

Hypotéza Předpokládáme, že časopisy budou prezentovat ženy v soukromé a okrajově ve společenské sféře, zatímco muži budou dominantní ve sféře

společenské se **potvrdila** pouze **částečně**. Ženy byly prezentovány nejčastěji v soukromé sféře a okrajově ve společenské, zatímco muži se vyskytovali přibližně v obou sférách stejně. Domníváme se, že důvodem genderově nestereotypního výskytu mužů ve zkoumaných periodících je jejich vyobrazení především jako partnerů, a proto se vyskytují mnohem méně ve společenské sféře než jak bychom předpokládali z přečtené literatury.

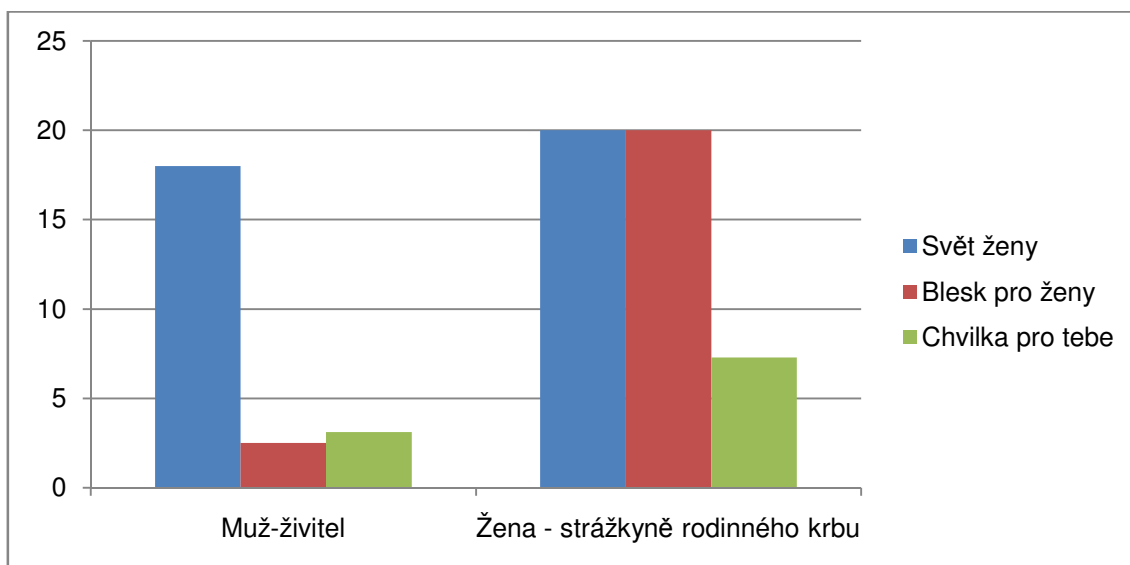
6.5. Stereotypní rozdělení příjmů

Ženy byly mnohem častěji zobrazovány jako matky, partnerky, které zůstávají doma a starají se o domácnost (a některým z nich to přinášelo neskonalé štěstí) než byli muži prezentováni jako živitelé. Domníváme se, že za to může preference témat o vztazích oproti zabývání se příjmy v námi zkoumaných periodících. Finance a politika nejsou „ženská“ témata, zatímco vztahy ano. Pouze v jednom zkoumaném vydání, a to ve *Světě ženy* (duben, 2006) byl náznak snahy zbořit klasický model muže živitele a ženu strážkyně rodinného krbu.

Článek se jmenoval *Tatínkovská dovolená*. Ačkoli by se mohlo zdát, že se jedná o naprosto revoluční článek v časopise obvykle opěvujícím roli partnerky a matky, tak i tento článek byl napsán velice stereotypně a poplatně dominantnímu genderovému diskurzu. Zdůrazňuje se v něm „přirozená“ neschopnost muže postarat se o miminko a ženina biologická a psychická „předurčenost“ k těmto úkonům. Saxonberg dává za příklad situaci ve Švédsku, která jasně dokládá, že otcové jsou schopni se o dítě postarat. Muži tam tráví kolem čtvrtiny rodičovské dovolené doma s dětmi, zatímco v Česku jsou tyto hodnoty téměř nulové. [Saxonberg, 2008]

Zajímavé je i pojetí domácích prací, u žen se zdůrazňují, u mužů nikoli – tatínkové jsou předurčeni si s dětmi hrát, zatímco maminka uklízet. To přesně odráží chápání rozdělení rolí v rodině majoritní společností. [Srovnej například s Trnková, Heitlingerová nebo Šmídová, 2008] A pokud uklízí tatínek (ať na rodičovské či nikoli), maminka by mu do jeho pojetí pořádku neměla mluvit. Nikde se tam ale nepíše, že by se žena měla vzdát hlavní zodpovědnosti za domácnost.

Graf 5 - Stereotypní rozdělení příjmů v procentech

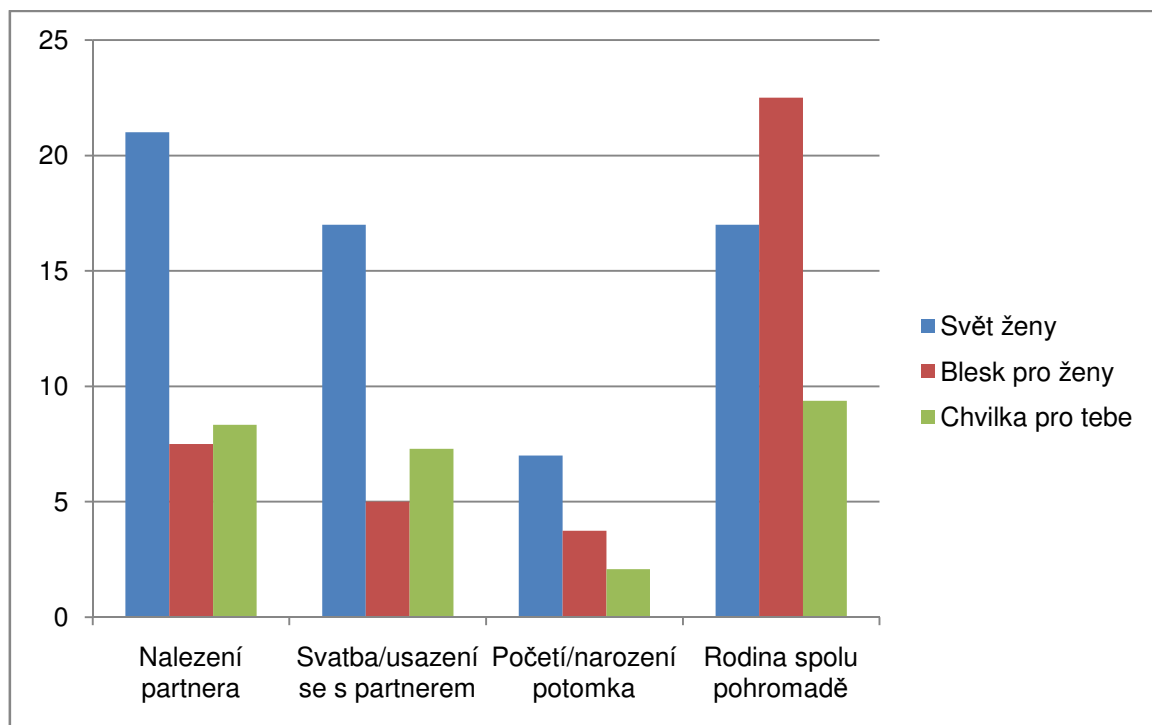
Z Grafu 5 vidíme, že pokud byl muž v časopise *Svět ženy* prezentován jako živitel, téměř vždy byla jeho partnerka prezentována jako ta, co se stará o domácí pohodu. *Blesk pro ženy* více kladl důraz na zobrazení ženy, která vytváří tu domácí pohodu (a nikoli vydělává). *Chvilka pro tebe* toto téma nepovažovala za tak důležité jako předcházející dva tituly.

Obrácené role žena-živitelka, muž – pečovatel o rodinu a domácnost se v žádném ze sledovaných titulů nevyskytovala.

Hypotéza: *Předpokládáme, že muži budou prezentováni jako živitelé rodin, zatímco ženin příjem bude podružný její roli partnerky a případně matky se potvrdila.*

6.6. Stereotypní pojetí štěstí ženy

Graf 6 - Genderově stereotypní štěstí ženy

Tabulka 1 - Genderově stereotypní štěstí ženy- průměrné hodnoty v procentech

Nalezení partnera	12,3%
Svatba/usazení se s partnerem	9,8%
Početí/narození potomka	4,3%
Rodina spolu pohromadě	16,3%

Z Tabulky 1 vidíme, že žena je nejšťastnější pokud je její rodina spolu pohromadě, všichni se mají rádi a vše klapě tak jak má. Ženu také umí učinit šťastnou nalezení partnera, nejeden článek se na toto téma v periodických zaměřuje. Svatba nebo usazení se s partnerem udělalo ženu šťastnou v 9,8% případů. Početí či narození potomka učinilo ženu šťastnou v 4,3% ze všech příběhů.

Jak jsme viděli v teoretické části diplomové práce, stereotypní genderový diskurz nadále vidí jako ženinu hlavní úlohu být matkou a hospodyní. Partnerství a domácnost by jí měla přinášet naplnění. A ačkoli nová mladá

generace už to tak možná nevidí, média stále reprodukují stereotypní pojetí štěstí ženy, které se nachází především v soukromé sféře.

Nejstereotypněji se o ženském štěstí vyjadřoval časopis *Svět ženy* s nejvyšším procentuálním zastoupením všech čtyř sledovaných oblastí. Nejnižší procentuální zastoupení daných oblastí bylo v *Chvilce pro tebe*, která se zaměřovala více na bulvární témata než na problematiku genderových vztahů. Téměř v žádném zkoumaném článku nebylo štěstí ženy spojováno s kariérním úspěchem, i když se občas zmínilo, že žena byla úspěšná v zaměstnání, její štěstí z tohoto úspěchu stejně nepramenilo.

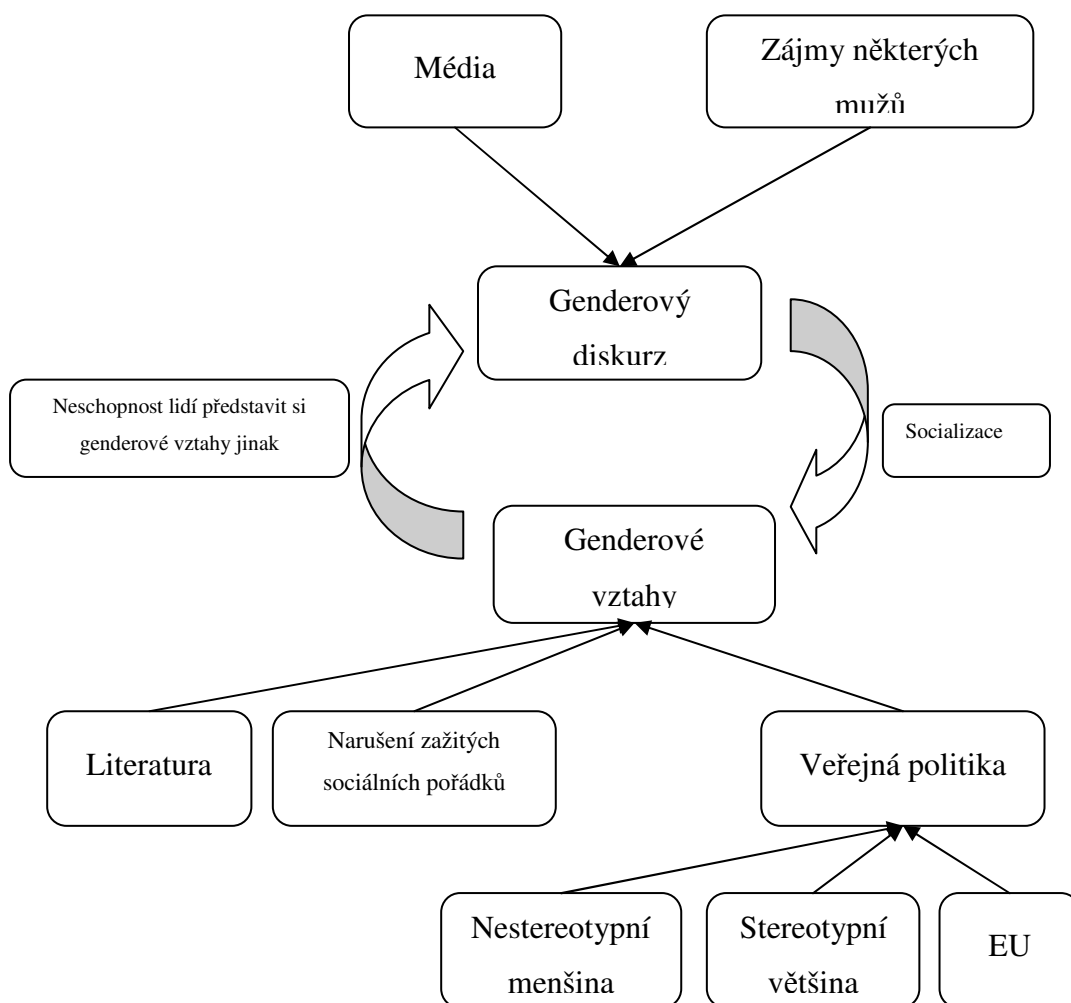
Hypotéza: *Domníváme se, že štěstí ženy bude spojováno se soukromou sférou se **potvrdila**.*

Z výše uvedených poznatků můžeme říci, že se teoretická hypotéza *Ve zkoumaných médiích dochází k reprodukci stereotypního genderového diskurzu **potvrdila částečně**.*

Závěr

Diplomová práce se věnovala problematice genderových vztahů a genderového diskurzu, proměně jejich stereotypnosti a otázce, do jaké míry i nadále dochází k reprodukci stereotypního genderového diskurzu ve třech nejčtenějších časopisech pro ženy v České republice.

Poznatky z diplomé práce lze shrnout s pomocí následujícího obrázku.

Obrázek 6

Jak vidíme na Obrázku 6, genderový diskurz a genderové vztahy jsou úzce vzájemně propojeny a významně na sebe působí, mimo to ale existuje řada různých faktorů (ne všechny jsou zde uvedeny), které je ovlivňují. Jádrem chématu tvoří myšlenka, že dokud bude stereotypní genderový diskurz působit na genderové vztahy skrze socializaci, bude docházet i k jeho reprodukci,

jelikož, pokud nedojde ke změně v genderových vztazích, nedojde ani ke změně genderového diskurzu, protože si lidé nedovedou představit nic jiného. Genderové vztahy mohou být proměněny ještě jinými faktory, než je socializace, a to literaturou, v níž ženy četly o vášnivé lásce, toužily být jako hrdinky z románů a tomu se i přizpůsobovaly jejich vztahy, nebo tím, že dojde k narušení zažitých sociálních pořádků v důsledku tragických událostí, jakými byly například války. Viděli jsme, že za války ženy zastávaly mužské práce, čímž došlo ke změně genderových vztahů a společnost viděla, že to jde i jinak než doposud. Po válce se ovšem muži vraceli domů a ženy tak měly dvě možnosti. Jako menšina začít bojovat za nová práva (například volební) a změnit tím veřejnou politiku, která má přímý vliv na genderové vztahy. Druhou možností bylo vrátit se k genderově stereotypnímu diskurzu a vztahům proti nimž ženy tak dlouho bojovaly, vrátit se zpátky do domácností, jak se stalo ve Spojených státech v 50. letech minulého století. Velmi významný vliv na zachování genderového diskurzu přitom měla média vyzdvihující povolání „žena v domácnosti“ a dále diskriminace žen na pracovním trhu. Muži, bývalí vojáci, potřebovali práci, a protože stále hluboko v nás je vryt genderový stereotyp, že muž má být živitelem rodiny, ženy svá místa v zaměstnání ztrácely ve prospěch mužů. Významným činitelem v proměnách genderových vztahů je i Evropská unie a její snaha, skrze nejrůznější opatření od kvót po nediskriminaci, prosazovat genderovou rovnost. V opozici k reformním snahám mnohdy stojí stereotypní většina, z jejíchž názorů vychází politická reprezentace, což má vliv na to, do jaké míry veřejná politika přispívá k proměnám genderových vztahů, nebo naopak napomáhá tomu, aby vše zůstalo při starém.

V následujících řádcích se pokusíme srovnat předpoklady o charakteru genderového diskurzu přítomné v teoretické literatuře s výsledky obsahové analýzy.

Typickou ženu popisuje literatura jako vztahovou (tzn. že ženy vnímají svět vztahově a vztahy jim přináší štěstí a uspokojení), emotivní a citlivou (vlastnosti potřebné k interakci ve vztazích), vnitřně orientovanou (zaměřenou na péči o rodinu a domácnost). Dále ženy charakterizuje pasivita a závislost v kontrastu k muži, od kterého se běžně očekává nezávislost, dobrodružnost a

orientace na kariéru. Ideální muž by měl být technicky a fyzicky zdatný, zatímco od ženy se takové vlastnosti neočekávají. To, čím žena dokáže muže zaujmout, není bohužel její intelekt, ale vzhled. Ženy se dnes potýkají se všudypřítomným tlakem kosmetického průmyslu, aby byly věčně mladé, (až nezdravě) hubené a stále mladé. U mužů je vzhled podružný jejich smyslu pro humor a kouzlu osobnosti. Muži jsou jako princové, co podstupují dobrodružství, překonávají překážky, řeší hádanky utkávají se s draky, aby zachránili svou krásnou paní, která poslušně čeká zamčená někde ve věži.

K tomu, aby se jedinci mužského a ženského pohlaví začaly chovat tak, jak se od nich očekává, je třeba je do jejich genderových rolí socializovat už od útlého věku. K tomu rodičům dopomáhají nejen hračky, pohádky, apod., ale nejvíc rodiče sami (i když si to mnohdy neuvědomují), když říkají dětem, jak se mají chovat, když jim dávají najevo co se od nich jako dívek nebo chlapečků očekává. Když děti začnou chodit do školy, na jejich genderové socializaci se začnou podílet další instituce.

Žena a muž prezentovaní ve zkoumaných periodících (*Svět ženy*, *Blesk pro ženy* a *Chvilka pro tebe*) mají mnoho společného se ženou a mužem popisovaným v teoretické literatuře.

Aby muž v příbězích ve zkoumaných časopisech zaujal ženu, nemusel být odvážný nebo nezávislý, ale rozhodně musel být charismazický. Kouzlu osobnosti žena prostě nedokázala odolat. Možná že v reálném životě kouzlo osobnosti není nejdůležitější mužská vlastnost, ale je rozhodně užitečná, co se svádění týče. Dalšími důležitými zobrazovanými charakteristikami muže byly úspěšnost (aneb určité materiální zabezpečení ženy a potomstva) a aktivita a to i aktivita sexuální. To odráží touhu ženy po muži nenesoucím se na jejích bedrech (slovy jedné ženy z dokumentu *O čem sní ženy*: „*Pak jsem zjistila, že nesu na zádech svého muže...po deseti letech už byl hrozně těžkej, tak jsem ho shodila.*“). Lipovetsky (2007) říká, že ženy nadále sní o muži, který udělá první krok při „balení“. I když se články v časopisech hemžily radami, jak získat partnera, ženy stále uvnitř touží být „sbaleny“, nikoli balit.

Oproti teoretické literatuře, časopisy pro ženy nepovažovaly za důležité, aby byl muž soutěživý a technicky zdatný. Možná proto, že soutěživost je v ženském světě konotována jako něco „špatného“, něco, co by se nemělo

dělat. Genderově stereotypní muži podle literatury [např. Lipovetsky 2007] jsou zaměřeni mnohem více na výkon než ženy.

Vztahovost žen prostupovala celou teoretickou částí diplomové práce a taktéž byla nejvíce zastoupena i ve zkoumaných časopisech pro ženy. Na genderovém stereotypu o vztahovosti žen se pravděpodobně jen tak něco nezmění, protože je masovými médii hojně reprodukován. Dále byly ženy ve shodě s předpoklady teoretické literatury zobrazovány jako pečovatelky o domov a rodinu a celkově byly pro-rodinně zaměřeny. Za přibližně stejně důležité vlastnosti byly považovány citlivost/emotivnost a vzhled. Vzhled byl nejen důležitý při popisu ženy obecně (jak vypadala a co měla na sobě, když šla například do práce, na rande nebo na pracovní pohovor), ale také při popisu ženy – sokyně. Ženy– přebíračky manželů byly zobrazované jako mladší a více pečující o vzhled než podvedené partnerky. Ostatní vlastnosti se téměř nevyskytovaly.

Co se rovnosti v partnerství týče, výzkum téměř bez výjimky potvrdil to, co říká literatura. Ženy nesly hlavní zodpovědnost za chod domácnosti, zatímco muži měli buď roli pomocníků, nebo se na chodu domácnosti vůbec nepodíleli. Zdá se, že ženám to nevadilo a ani časopisy to nebraly jako znevýhodňování ženy – soukromá sféra byla jedinou sférou, kde mohly vládnout.

Časopisy též reprodukovaly představu ženy jako matky. Ženy nebyly popisovány v zaměstnání, a pokud ano, tak nešlo o jejich pracovní úspěchy, ale o vztahy na pracovišti. Rozhodně by nikdo z jejich příběhů nehádal, že jsou hlavními živitelkami – to byla práce muže. Muž je v reprodukovaném genderovém diskurzu stále chápán jako neschopný postarat se o dítě a stejně tak se o něm zmiňují i zkoumaná periodika.

To, že majoritní společnost stále vidí ženu především jako matku a pečovatelku o domácnost dokazuje i stereotypní pojetí štěstí ženy. Ženu učinilo šťastnou, pokud si našla partnera, s partnerem se usadila/vdala se, počala/porodila potomka, nebo když rodina byla spolu pohromadě. Společenská sféra jí nepřinášela naplnění.

V genderově stereotypních sférách výskytu se literatura neshodla s naším výzkumem. Teoreticky se měl muž vyskytovat více ve společenské sféře, zatímco ve výzkumu nepřevažovala nad soukromou sférou. Důvodem nereprodukce genderového stereotypu o vnějškově orientovaných mužích

může být nedostatečné popisy mužů a jejich aktivit ve zkoumaných člancích a zároveň fakt, že hráli roli především partnerů a otců rodiny. Lze odhadovat, že v časopisech pro muže bude docházet k reprodukci tohoto stereotypu – muži v nich nebudou příliš prezentováni v soukromé sféře. Ačkoli testování této hypotézy by mělo být předmětem dalšího výzkumu.

Asi nejpřekvapivějším objevem byla absence věrnosti, a to jak u mužů (u nichž se snad ani tolik neočekává), tak i u žen. Ne, že by si partneři byli v každém příběhu nevěrní, ale nikdy se neobjevil článek, v němž by byl/a hlavní hrdina/ka pokoušena k nevěře a on/a se rozhodl/a zůstat věrný/á. Dalším šokujícím faktem byla pozitivní konotace nevěry. Málokdy se objevil článek o člověku, kterému nevěra zničila život. Na základě tohoto zjištění se domníváme, že nevěra je téměř společenským standardem. Ilustrací tohoto tvrzení je pohled na soukromé životy lídrů dvou momentálně nejvýznamnějších politických stran, Mirka Topolánka a Jiřího Paroubka. Oba byli svým manželkám nevěrní a nikdo se nad tím snad ani nepohoršoval.

Shrneme-li poznatky, zjistíme, že žijeme v genderově stereotypním diskurzu. Muže stále považujeme za toho odvážného lovce, živitele rodiny a ženu za tu, která mu uvaří a vypere. A přitom vůbec nezáleží na tom, jestli žena pracuje nebo ne. Na trhu práce mají svobodné, neprovdané ženy mnohem vyšší šanci uspět v zaměstnání než ženy s manželem. [Lipovetsky, 2007] A ačkoli ženy mají možnost pracovat téměř v jakémkoli oboru, přesto se stále nejvíce koncentrují v povoláních spojených s jejich ženským „údělem“ – tedy ve zdravotnictví, školství a administrativě. [Curran, 2003] Časopisy pro ženy se nesnaží nastolit rovnost pohlaví, ale napomáhají k další reprodukci genderově stereotypního diskurzu tím nepřímo i genderově stereotypních vztahů.

Použitá literatura

Tištěné zdroje:

- BADINTER, E. 1999. *XY: Identita muže*. Bratislava : Aspekt. ISBN 80-85549-10-7.
- BÍLEK, P.A. 2006. „Plakaly spolu, plakaly radostně a hrdě.“ Emblematické redukce mateřství v ideologizovaném prostoru české poúnorové kultury. Pp. 249-260 in HANÁKOVÁ, H., HECZKOVÁ, L., KALIVODOVÁ, E.: V bludném kruhu: Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity. Praha : SLON. ISBN 80-86429-49-0.
- CURRAN, D., J., Renzetti, C., M. 2003. *Ženy a muži ve společnosti*. Praha : Karolinum. ISBN 80-246-0525-2.
- ČERMÁKOVÁ, M. 2000. *Souvislosti a změny genderových diferenciací v české společnosti v 90. letech*. Praha : Sociologický ústav AV ČR. ISBN 80-85950-83-9.
- FRANKL, V. 2006. *Lékařská péče o duši*. Brno : Cesta. ISBN 80-7295-085-1.
- FRIEDAN, B. 2000. *Femine Mystique*. Praha : Pragma. ISBN 0-393-08436-1.
- GILLIGAN, C. 2001. *Jiným hlasem*. Praha : Portál. ISBN 80-7178-402-8.
- HAMPLOVÁ, D. 2003. „Vstup do manželství a vzdělání českých žen: generace 1952 – 1982“. Pp. 11-40 in HAMPLOVÁ, D., RYCHTAŘÍKOVÁ, J. a PIKÁLKOVÁ, S. České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina. Sociologický ústav AV ČR : Praha. ISBN 80-7330-040-0.
- HEITLINGEROVÁ, A., TRNKOVÁ, Z. 1998. *Životy mladých pražských žen*. Praha : SLON. ISBN 80-85850-56-7.
- KUPKOVÁ, M. 2006. „Mně je tě líto, že jsi muž!“ Typizace svobodné matky v českém hraném filmu meziválečné a protektorátní éry. Pp. 237-248 in HANÁKOVÁ, H., HECZKOVÁ, L., KALIVODOVÁ, E.: V bludném kruhu : Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity. Praha : SLON. ISBN 80-86429-49-0.
- LIPOVETSKY, G. 2000. *Třetí žena*. Praha : Prostor. ISBN 80-7260-030-3.
- LIPOVETSKY, G., 2007. *Třetí žena*. Praha : Prostor. ISBN 978-80-7260-171-4.
- MAŘÍKOVÁ, H. 2000. „Dvoukariérová manželství.“ Pp. 101-139 in MAŘÍKOVÁ, H. Proměny současné české rodiny: Rodina – gender – stratifikace. Praha: SLON.

- McDOWALL, D. 2004. *An Illustrated History of Britain*. Harlow : Longman. ISBN 0-582-74914-X
- McQUAIL, Denis. 1999. *Teorie masové komunikace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-574-5.
- OAKLEY, A. 2000. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha : Portál. ISBN 80-7178-403-6.
- OSVALDOVÁ, B. 2004. *Česká média a feminismus*. Praha : Libri ; SLON. ISBN 80-7277-263-5.
- RIFFE, Daniel. 2005. *Analyzing Media Messages*. London: Lawrence Erlbaum Associates. 0-8058-5297-2.
- SAXONBERG, S. 2008. "Právo na otce: Rodičovská dovolená ve Švédsku". Pp. 125-144 in KŘÍŽKOVÁ, A., DUDOVÁ, R., HAŠKOVÁ, H., MAŘÍKOVÁ, H., UHDE, Z. *Práce A péče: Proměny "rodičovské" v České Republice a kontext rodinné politiky Evropské Unie*. Praha : SLON. ISBN 978-80-86429-94-6.
- SAXONBERG, S., SIROVÁTKA, T. 2006. „Failing Family Policy in Post-Communist Central Europe“, *Journal of Comparative Policy Analysis*. 8 (2): 185-202.
- SEDLÁČEK, L. 2008. „Mýty o otcovství“. Pp. 18-23 in *Aktivní otcovství*. Brno : Nesehnutí. ISBN 978-80-903228-9-9.
- ŠMÍDOVÁ, I. 2008. „Aktivní otcové“. Pp. 4-17 in *Aktivní otcovství*. Brno : Nesehnutí. ISBN 978-80-903228-9-9.
- ŠTĚPÁNOVÁ, I. 2006. „Oslavované vlastenky – pragmatické pracovnice: Česká žena- výstavní obraz roku 1895“. Pp. 101-116 in HANÁKOVÁ, H., HECZKOVÁ, L., KALIVODOVÁ, E.: *V bludném kruhu : Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Praha : SLON. ISBN 80-86429-49-0.
- TUČEK, M. 2000. „Stratifikace společnosti a hodnotové orientace: shody a rozdíly mezi muži a ženami v oblasti práce“. Pp. 61- 82 in MAŘÍKOVÁ, H. *Proměny současné české rodiny: Rodina-gender-stratifikace*. Praha : SLON. ISBN 80-85850-93-1.
- WINKLER, J., PETRUSEK, M. 1997. *Velký sociologický slovník*. Praha : Karolinum Praha. ISBN 80-7184-164-1.
- WALDFOGEL, J. 2002. „Child care, women's employment and child outcomes“, *Journal of Population Economics*. 15 (3): 527–548.

WALDFOGEL, J. 2006. „What do children need?“, Public Policy Research. 13 (1): 26-34.

Internetové zdroje:

BIERZOVÁ, J. 22.7.2006. *Rozdělení domácích prací v rodinách s dětmi*. Dostupné na: <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2006072206> [cit. 20.2.2010].

Cootz, S. 4.2.2009. *Till Children Do Us Part*. Dostupné na: http://www.nytimes.com/2009/02/05/opinion/05coontz.html?_r=2 [cit. 10.2.2010].

KOTEK, P. 26.1.2010. *Školství chce napravit češtinu ve prospěch žen*. Dostupné na: <http://www.novinky.cz/diskuse?id=189054&articleId=/veda-skoly/190084-skolstvi-chce-napravit-cestinu-ve-prospech-zen.html§ionId=986&page=8> [cit. 14.2.2010].

NEDVĚDOVÁ, A. 3.6. 2004. *Volební právo pro ženy se muselo vybojovat*. Dostupné na: <http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=18388131> [cit. 27.12.2009].

ŘÍHOVÁ, B. 21.1.2010. *Pediatra a chemička. Ministerstvo školství učí genderově korektní jazyk*. Dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/diskuse.asp?iddiskuse=A100125_133902_domaci_bar&vlakno=38152527 [cit. 14.2.2010].

Ženy a muži v datech 2008. Praha: Český statistický úřad. Dostupné na: [http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/230032104E/\\$File/14150801.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/230032104E/$File/14150801.pdf) [cit. 25.2.2009].

Audiovizuální zdroje:

O čem sní ženy: Olga Sommerová, 1999.